

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

KARMEN HOMAR

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

LIBERALIZACIJA TRGOVINE S STORITVAMI V SVETU

Ljubljana, oktober 2001

KARMEN HOMAR

IZJ A V A

Študent/ka _____KARMEN HOMAR_____ izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom __dr. A. KUMARJA_____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetni domači strani.

V Ljubljani, dne __9. 10. 2001__.

Podpis:

KAZALO	
1. UVOD	1
2. STORITVE V NARODNEM GOSPODARSTVU IN MEDNARODNA TRGOVINA S STORITVAMI	2
1.1. OPREDELITEV STORITEV.....	2
1.2. OPREDELITEV MEDNARODNE TRGOVINE S STORITVAMI.....	3
1.3. MERJENJE MEDNARODNE TRGOVINE S STORITVAMI.....	5
3. LIBERALIZACIJA MEDNARODNE TRGOVINE S STORITVAMI	7
3.1. IDEJA O SVOBODNI TRGOVINI V TEORII IN PRAKSI.....	7
3.2. MULTILATERALNI TRGOVINSKI SISTEM.....	7
3.3. LIBERALIZACIJA MEDNARODNE TRGOVINE.....	8
3.4. TEŽAVE PRI LIBERALIZACIJI TRGOVINE S STORITVAMI.....	10
3.5.1. <i>Državni predpisi, ki zadevajo storitveni sektor</i>	10
3.5.2. <i>Kaj spada v mednarodno trgovino s storitvami</i>	11
3.5.3. <i>Mnenja držav o liberalizaciji trgovine s storitvami</i>	13
3.5. SPLOŠNI SPORAZUM O TRGOVINI S STORITVAMI (GENERAL AGREEMENT ON TRADE IN SERVICES-GATS).....	15
3.5.1. <i>Obseg in definicija</i>	15
3.5.2. <i>Splošne obveznosti in pravila</i>	16
3.5.3. <i>Posebne obveze</i>	18
3.5.4. <i>Stopnjujoča liberalizacija</i>	18
3.5.5. <i>Dodatki</i>	18
4. STOPNJA LIBERALIZACIJE DOSEŽENA V OKVIRU URUGVAJSKEGA KROGA POGAJANJ IN PODALJŠANIH POGAJANJ ZA POSAMEZNE STORITVENE DEJAVNOSTI	21
4.1. SESTAVA IN OBLIKA NACIONALNIH SEZNAMOV OBVEZ.....	22
4.2. OBVEZE.....	23
4.2.1. <i>Pregled pokritosti obvez po dejavnostih</i>	24
4.2.2. <i>Pregled obvez po načinu oskrbe s storitvami (pregled "globine" obvez)</i>	28
4.3. MFN IZJEME.....	31
5. ANALIZA MEDNARODNE TRGOVINE S STORITVAMI	33
5.1. ANALIZA MEDNARODNE TRGOVINE S STORITVAMI NA OSNOVI PLAČILNOBILANČNE STATISTIKE (BOP-STATISTIKE).....	33
5.1.1. <i>Število držav, ki poročajo podatke</i>	33
5.1.2. <i>Primerjava stopenj rasti izvoza blaga in komercialnih storitev</i>	34
5.1.3. <i>Svetovni izvoz komercialnih storitev po kategorijah</i>	35
5.1.4. <i>Svetovni izvoz in uvoz komercialnih storitev po regijah</i>	36
5.1.5. <i>Največji izvozniki in uvozniki komercialnih storitev</i>	38
4.2. ANALIZA MEDNARODNE MENJAVE NA OSNOVI PRODAJ PODJETIJ V TUJI LASTI (FAT-STATISTKA).....	39
SKLEP	43
LITERATURA	44
VIRI	46

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

- Agreement on TRIPS** – Sporazum o intelektualni lastnini povezani z mednarodno trgovino
(Agreement on Trade-Related Aspect of Intellectual Property Rights)
- BDP** – Bruto domači proizvod
- BOP-statistika** – Plačilnobilančna statistika (Balance of Payments Statistics)
- CPC** – Centralna proizvodna klasifikacija (Central product Classification)
- EU** – Evropska unija
- FAT statistika** – Statistika o prodaji tujih podjetij (Foreign Affiliates Trade Statistics)
- GATT** – Splošni sporazum o carinah in trgovini (General Agreement on Tarrifs and Trade)
- GATS** – Splošni sporazum o trgovini s storitvami (General Agreement on Trade in Services)
- GNS** – Skupina za pogajanja o storitvah (Group of Negotiations on Services)
- IMF** – Mednarodni denarni sklad (International Monetary Found)
- ISIC, Rev. 3** – Mednarodna standardna panožna klasifikacija vseh ekonomskih dejavnosti,
3.izdaja (International Standard Industrial Classification of All Economic
Activities)
- ITO** – Mednarodna trgovinska organizacija (International Trade Organization)
- MFN-načelo** – Načelo največjih ugodnosti/Načelo nediskriminacije (Most-Favoured-Nation
Treatment)
- MOFAs** – Podjetja v večinski tuji lasti v Združenih državah Amerike (Majority-Owned
Foreign Affiliates)
- MOUSAs** – Podjetja izven Združenih držav Amerike, ki so v večinski lasti državljanov ZDA
(Majority-Owned U.S. Affiliates of Foreign Companies)
- OECD** – Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (Organization for Economic Co-
operation and Development)
- ZDA** – Združene države Amerike
- WTO** – Svetovna trgovinska organizacija (World Trade Organization)

1. UVOD

Septembra 1986 se je v Punta del Este v Urugvaju začel osmi krog pogajanj GATT (Punta del Este Declaration, september 1986), ki je bil, podobno kot prejšni, namenjen nadaljni liberalizaciji mednarodne trgovine. Vendar pa se je ta krog pogajanj v marsičem razlikoval od prejšnjih, saj je v njem je sodelovalo večje število držav v razvoju, ki v prejšnjih krogih pogajanj niso sodelovale in v pogajanja so bila vključena nova področja (storitve, intelektualna lastnina in investicije), ki v prejšnjih pogajanjih niso imela mesta.

V okviru pogajanj o storitvah so morali najprej določiti zakonske okvire za liberalizacijo mednarodne trgovine s storitvami, v nadaljevanju pa so se posvetili liberalizaciji trgovine v posameznih storitvenih dejavnostih. Namen diplomskega dela je analizirati, v kolikšni meri so se države članice WTO obvezale k liberalizaciji njihovih trgov storitev oziroma k liberalizaciji mednarodne trgovine s storitvami.

Ker je kvantitativno nemogoče izmeriti, kakšen obseg liberalizacije mednarodne trgovine s storitvami je bil dosežen v Urugvajskem krogu pogajanj, sem se osredotočila na analizo obvez, omejitev in izjem, ki so jih države članice WTO navedle v svojih nacionalnih seznamih. Seznami se nanašajo na tri načela (MFN-načelo, načelo nacionalne obravnave in dostop do trgov), ki predstavljajo osnovo GATS in z uporabo katerih bo dosežena postopna liberalizacija mednarodne trgovine s storitvami.

V prvem delu opisujem probleme s katerimi so se morali soočiti na pogajanjih o storitvah. Pojem storitev ni bil enotno definiran, prav tako ne pojem mednarodne trgovine s storitvami. Zaradi nezadostnih podatkov je bilo nemogoče oceniti, koliko storitvene produkcije se vključuje v mednarodno trgovino, vsi poskusi ocen pa so podcenjevali vlogo storitev.

V drugem delu opisujem kako se je razvila ideja o svobodni trgovini in teoretično podlago za liberalizacijo mednarodne trgovine. Poleg tega opisujem tudi vzroke za liberalizacijo mednarodne trgovine s storitvami, ki se ne razlikujejo od vzrokov za liberalizacijo mednarodne trgovine z blagom in probleme pri liberalizaciji mednarodne trgovine s storitvami, ki se pojavljajo zaradi posebnih značilnosti storitev. Rezultat pogajanj je bil Splošni sporazum o trgovini s storitvami, katerega sestavo in člene sem natančno opisala.

V tretjem delu sem analizirala kolikšno število obvez in izjem so države članice predložile po posameznih storitvenih dejavnostih in za posamezne načine oskrbe s storitvami.

V zadnjem delu sem analizirala značilnosti mednarodne trgovine s storitvami, predvsem v zadnjem desetletju. Z razpoložljivimi podatki sem poskušala potrditi, da imajo storitve pomembno vlogo v mednarodni trgovini razvitih držav in držav v razvoju in da s tem prispevajo k razvoju nacionalnih gospodarstev in svetovnega gospodarstva v celoti.

2. STORITVE V NARODNEM GOSPODARSTVU IN MEDNARODNA TRGOVINA S STORITVAMI

2.1. OPREDELITEV STORITEV

Hill je bil med prvimi, ki so definirali storitve. "Storitev je sprememba stanja osebe ali blaga, ki pripada neki ekonomski enoti. To spremembo stanja povzroči s svojo aktivnostjo, druga ekonomska enota s privolitvijo prve." (Hill, 1977, str. 331)

Čeprav definicija v splošnem ni bila sprejeta, je naslednja Hillova misel izredno vplivala na mnoge avtorje, ki so proučevali storitve.

"Storitve je potrebno potrošiti takrat, ko so proizvedene, saj se mora sprememba stanja potrošnika pojaviti takrat, ko proizvajalec to spremembo povzroči: to je ena in ista sprememba ... dejstvo, da potrošnik lahko dobi storitev le istočasno, kot je proizvedena, pomeni da je proizvajalec ne more imeti na zalogi." (Hill, 1977, str. 337)

Stern in Hoekman (1987) razlikujeta tri glavne kriterije, po katerih se storitve razlikujejo od blaga:

1. proizvodnja in potrošnja storitev se morata zgoditi istočasno, medtem ko pri blagu to ni potrebno
2. storitve ni možno imeti na zalogi, blago pa lahko
3. storitve so neoprijemljive, blago je oprijemljivo

Bhagwati (1991, str. 238) loči dve značilnosti storitev: (1) ne da se jih imeti na zalogi, (2) storitev se pojavi med dvema različnima ekonomskima agentoma (ponudnikom in porabnikom storitve). Na podlagi druge značilnosti je ločil štiri vrste trgovanja s storitvami.

Za praktične namene se, ker definicija ne obstaja, uporabljajo klasifikacije, v katerih je naštet, kaj spada v storitveni sektor. Večina držav uporablja Mednarodno standardno industrijsko klasifikacijo – International Standard Industrial Classification of all Economic Activities (ISIC, Rev. 3, 1990), po kateri uvrščajo enote glede na osnovno ekonomsko dejavnost. Pod storitvene dejavnosti spadajo: trgovina na debelo in drobno, hoteli in restavracije, transport, skladiščenje in telekomunikacije, finance, posredništvo in poslovne storitve ter družbene, socialne in osebne storitve.

2.2. OPREDELITEV MEDNARODNE TRGOVINE S STORITVAMI

Plačilnobilančna definicija mednarodne trgovine s storitvami, kot jo je opredelil Mednarodni denarni sklad (IMF) v peti izdaji priročnika Balance of Payments Manual (1994), podcenjuje vlogo storitev v mednarodni menjavi, saj ne upošteva vseh dejanskih tokov mednarodne trgovine s storitvami. "Mednarodna menjava s storitvami je opredeljena kot nevidna menjava nefaktorskih storitev med ekonomskimi subjekti (med rezidenti in nerezidenti) iz različnih ekonomskih prostorov." (Stare, 1999, str. 52)

Zaradi njihovih značilnosti, je s storitvami veliko težje trgovati kot z blagom in zato z veliko večino ne moremo trgovati. Ker jih je potrebno potrošiti tam, kjer so proizvedene, se mora proizvajalec premakniti tja, kjer je kupec ali obratno. To pomeni, da trgovanje s storitvami vključuje gibanje proizvodnih dejavnikov. Zaradi omenjenih težav se je veliko avtorjev, namesto definicije mednarodne trgovine s storitvami, osredotočilo na različne načine, s katerimi pride do trgovine s storitvami.

Sampson in Snape ločita štiri načine trgovanja s storitvami (Sampson, Snape, 1985, str. 172, 173):

1. čezmejne transakcije, pri katerih ne pride do gibanja proizvodnih dejavnikov ali porabnikov storitev
2. transakcije, ki so posledica začasnega gibanja proizvodnih dejavnikov
3. transakcije, pri katerih se giblje porabnik storitve
4. transakcije, kjer se gibljejo proizvodni dejavniki in porabniki storitev

Podobno Stern in Hoekman ločita (Stern, Hoekman, 1987):

1. ločene storitve (separated services), pri katerih ni potrebno, da se ponudnik ali povpraševalec gibljeta v drugo državo
2. storitve, pri katerih se mora gibati le ponudnik (demander-located services)
3. storitve, pri katerih se mora gibati le povpraševalec (provider-located services)
4. proste, neločene storitve (non-separated services), ki zahtevajo gibanje ponudnika in povpraševalca

Bhagwati (1991, str. 238) loči storitve v dve skupini. V prvi skupini so tiste storitve, pri katerih je za njihovo trgovanje potrebna fizična prisotnost. Delijo se v tri kategorije:

1. gibljiv ponudnik storitve, negibljiv porabnik storitve
2. gibljiv porabnik storitve, negibljiv ponudnik storitve
3. gibljiv porabnik in ponudnik storitve

V drugi skupini so storitve, pri katerih fizična prisotnost ni potrebna. Bhagwati jih imenuje storitve na daljavo (long-distance services) in za njih ni potreben stik med ponudnikom in porabnikom storitve.

V okviru Urugvajskega kroga pogajanj je Skupina za pogajanja o storitvah (Group of Negotiations on Services – GNS) sprejela definicijo mednarodne menjave s storitvami, ki so jo sprejele vse države podpisnice GATS in jo upoštevam tudi jaz v nadaljevanju diplomskega dela.

V prvem členu GATS je torej mednarodna trgovina s storitvami definirana kot oskrba s storitvami (General Agreement on Trade in Services):

1. iz ozemlja ene države članice na ozemlje katerekoli druge države članice
2. na ozemlju ene države članice potrošnikom storitev iz katerekoli druge države članice
3. s strani ponudnika storitev iz ene države članice z njegovo poslovno prisotnostjo na ozemlju katerekoli druge države članice
4. s strani ponudnika storitev iz ene države članice s prisotnostjo fizičnih oseb iz te države članice na ozemlju katerekoli druge države članice

Določen posel s storitvami lahko vključuje enega ali več od naštetih štirih načinov oskrbe s storitvami. Pri prvem načinu ni potrebno gibanje potrošnika in ponudnika storitve, zato ga imenujemo čezmejna oskrba s storitvami. Vključuje mednarodni promet, oskrbo s storitvami s pomočjo telekomunikacij in pošte ter storitve, ki se pojavijo skupaj z blagom (npr. diskete za računalnik, načrti ...).

Drugi način imenujemo potrošnja v tujini in vključuje gibanje potrošnika oziroma njegove lastnine v tujino, medtem ko se ponudniku storitve ni potrebno gibati. Značilen je za turizem, izobraževanje, zdravstveno zavarovanje, popravilo potrošnikove lastnine (npr. avto, čoln ...) v tujini.

Pri tretjem načinu se potrošnik ne giblje, ponudnik storitve pa mora prečkati mejo, da pride do poslovne prisotnosti (npr. neposredne tuje investicije). Poslovna prisotnost ne pomeni le prisotnost v smislu pravne osebe, ampak tudi partnerstva, skupna vlaganja, združbe, predstavništva in podružnice.

Četrty način pomeni, da se potrošnik ne giblje, ponudnik storitve pa je prisoten v katerikoli državi članici kot fizična oseba. Fizične osebe so tisti ponudniki storitev, ki sami priskrbijo storitev oziroma zaposlujejo ponudnika storitve.

2.3. MERJENJE TRGOVINE S STORITVAMI

Že pred začetkom pogajanj o liberalizaciji trgovine s storitvami, ko so posamezne države ocenjevale možne učinke liberalizacije na njihovo gospodarstvo, so ugotovili, da so razpoložljivi podatki o trgovini s storitvami pomanjkljivi. Glavni vir informacij o svetovni trgovini s storitvami so plačilnobilančne statistike Mednarodnega denarnega sklada – Balance of Payments Statistics (BOP-statistika). Podatki se zbirajo na osnovi poročil centralnih bank in narodnih statističnih uradov.

Mednarodni denarni sklad v peti izdaji priročnika (IMF Balance of Payments Manual), ki je začel veljati leta 1995, opredeljuje naslednje glavne storitvene dejavnosti: transport, potovanja, komunikacijske storitve, gradbene storitve, zavarovalne storitve, finančne storitve, računalniške in informacijske storitve, pravice in licence, druge poslovne storitve, osebne, kulturne in rekreacijske storitve ter vladne storitve. Vendar pa ta razdelitev podcenjuje tokove mednarodne trgovine.

BOP-statistike vključujejo samo transakcije med rezidenti in nerezidenti. Po plačilnobilančni konvenciji je določeno, "če se proizvodni dejavniki premaknejo v drugo državo za obdobje daljše od enega leta, potem pride do spremembe kraja bivanja." (A Review of Statistics on Trade Flows in Services, 1997, str. 7) Transakcije, do katerih pride na podlagi poslovne prisotnosti ali bivanja fizične osebe, za obdobje daljše od enega leta, niso vključene v plačilnobilančne statistike.

Zato v BOP-statistiki lahko dobimo le podatke o trgovini s storitvami, do katere pride na prvi, drugi in delno četrti način oskrbe s storitvami skupaj. Ni pa podatkov za posamezne načine oskrbe s storitvami in podatkov za transakcije do katerih pride na podlagi poslovne navzočnosti ponudnika storitve. Natančnost zajetja podatkov za posamezno storitveno dejavnost je odvisna od tega, kateri način oskrbe s storitvami je najbolj pomemben v določeni dejavnosti (Stare, 1999, str. 58).

Nikjer ni zajet velik del trgovine s storitvami, ki je ni mogoče meriti zaradi neoprijemljivosti storitev in je ni možno zaznati oziroma bi to zahtevalo prevelike stroške (npr. trgovanje s storitvami znotraj podjetja). Veliko trgovine s storitvami je zajete kar pod trgovino z blagom, ker jo je včasih težko ločiti od trgovine z blagom. Npr. storitve se velikokrat pojavijo skupaj z blagom (postrežba v restavraciji), veliko storitev firme zagotovijo same znotraj podjetja, storitev se pojavi v obliki blaga (računalniške diskete) (Grimwade, 1989, str. 407, 417).

Glede na to, da se zakonodaje o pretoku kapitala vedno bolj sproščajo, se vedno več transakcij s storitvami opravi na podlagi neposredne prisotnosti tujih ponudnikov storitev. Za zajemanje te trgovine s storitvami nekateri predlagajo za približno merilo dobiček od neposrednih tujih naložb. Vendar v večini držav ni podatkov, ki bi ločevali dobiček od portfolio in od neposrednih naložb ter podatkov o dobičku od naložb samo v storitveni sektor. Zato se je kot

približek za merjenje trgovine s storitvami, do katere pride na tretji način, pojavilo novo statistično področje – Statistika o trgovini tujih podjetjih (Foreign Affiliates Trade Statistics – FAT-statistika). Statistika zbira podatke o prihodku, dodani vrednosti in številu zaposlenih v tujih podjetjih v državi gostiteljici. Za tuje podjetje se smatra podjetje, ki je v večinski tuji lasti. Podatki se zbirajo za podjetja, ki se ukvarjajo s storitvenimi in blagovnimi dejavnostmi. Klasifikacija storitvenih dejavnosti ustreza ISIC, Rev. 3, tako da je primerjava podatkov z BOP-statistiko zelo otežkočena.

Podatki o Mednarodni trgovini, do katere pride na četrti način – prisotnost fizičnih oseb – se ne zbirajo posebej. Poslovanje fizičnih oseb, ki nudijo storitve na tujih trgih kot neodvisni ponudniki storitev za obdobje krajše od enega leta, je zajeto v BOP-statistiko kot nedefinirana kategorija. Plače delavcev, ki jih zaposluje tuji ponudnik storitev, so tudi zajete v BOP-statistikah, kot nedefiniran del kategorije *plače delavcev*. V BOP-statistiki ni mogoče dobiti podatkov o transakcijah s storitvami s strani fizičnih oseb, ki so v tujini prisotne več kot eno leto. FAT-statistika vsebuje nekaj uporabnih informacij o številu zaposlenih v tujih podjetjih, vendar ne ločuje med domačini in tujci. Poleg tega bi bili potrebni še podatki o zaslužku teh delavcev (A Review of Statistics on Trade Flows in Services, 1997, str. 24).

Družbeni računi so osnovni vir podatkov o deležu storitev v bruto domačem proizvodu. Z njihovo pomočjo dobimo vpogled v relativno pomembnost storitvenega sektorja v nekem gospodarstvu. V pripravah na pogajanja o storitvah se je pojavilo tudi vprašanje izbire ustrezne klasifikacije storitev. Večina držav uporablja ISIC, Rev. 3, po kateri uvrščajo enote glede na osnovno ekonomsko dejavnost. V nasprotju s to klasifikacijo Centralna proizvodna klasifikacija (Central Product Classification – CPC) omogoča večjo razčlenjenost po proizvodih (vključuje okoli 600 proizvodov, medtem ko jih ISIC le 130).

Na podlagi teh klasifikacij je sekretariat GATT leta 1991 pripravil Klasifikacijski spisek storitvenih dejavnosti (Services Sectoral Classification List. Geneve: GATT Secretariat, Group of Negotiations on Services, MTN.GNS/W/120), ki so ga upoštevale države, pri izdelavi nacionalnih seznamov obvez. Klasifikacija razdeljuje storitveni sektor na enajst storitvenih dejavnosti (poslovne storitve, komunikacijske storitve, gradbene storitve, distribucijske storitve, izobraževalne storitve, sanitarne storitve, finančne storitve, zdravstvene in socialne storitve, turistične storitve in storitve povezane s potovanji, rekreacijske, kulturne in športne storitve, transportne storitve in druge storitve), ki so razdeljene na 160 področij. Klasifikacija se v največji meri sklada s CPC, vendar ni dokončna, saj se še vedno pojavljajo problemi in pomanjkljivosti (Zupančič, 1998, str. 22).

GATT-klasifikacija je veliko bolj razčlenjena kot klasifikacija, ki jo priporoča peta izdaja priročnika IMF Balance of Payments Manual, zato prihaja do neuskkljenosti podatkov. Poleg tega tudi posamezne kategorije niso usklajene med seboj, saj GATT-klasifikacija v določeno storitveno dejavnost vključuje druga storitvena področja kot priročnik IMF Balance of Payments Manual.

3. LIBERALIZACIJA MEDNARODNE TRGOVINE S STORITVAMI

3.1. IDEJA O SVOBODNI TRGOVINI

Klasični liberalizem je gibanje, filozofija, način življenja in ureditev družbe, ki se je pojavilo konec 18. stoletja. Temelji na svobodi posameznika, ki se osvobodi nepravičnih ovir, ki mu jih postavlja vlada, institucije in tradicija. Ekonomski liberalizem torej zahteva, da se vlada ne vmešava v ekonomsko delovanje posameznikov in v delovanje trgov. Ekonomska politika vlade je namenjena le temu, da s sklepanjem dogovorov, kaznovanjem kršiteljev zakonov, varovanjem proste konkurence in vzdrževanjem stabilne valute, zagotavlja prosti trg. Poleg ekonomske svobode znotraj države, ekonomski liberalizem zagovarja tudi svobodno mednarodno trgovino, brez ovir, ki jih postavljajo vlade pri trgovanju z drugimi državami.

Čeprav je ideja o svobodni trgovini imela zagovornike v vseh obdobjih od konca 18. stoletja naprej, se zunanjetrgovinski liberalizem v gospodarskem življenju ni nikoli popolnoma uveljavil. Edina država, v kateri se je zunanjetrgovinski liberalizem uveljavil kot gospodarski sistem in trgovinska politika, je bila Velika Britanija. V Veliki Britaniji je bilo v začetku 19. stoletja prisotno močno liberalno gibanje in liberalna stranka. V obdobju 1815–1914 je Velika Britanija z liberalno notranjo in zunanjo politiko postala vodilna svetovna gospodarska sila in največja svetovna izvoznica (Overbeek, 1999, str. 31).

Čeprav se ekonomski liberalizem v ostalih državah ni uveljavil v takšni meri kot v Veliki Britaniji, je v 2. polovici 19. stoletja večina pomembnih evropskih držav sklenila bilateralne sporazume, tako da je v tem času svetovno gospodarstvo postalo zelo povezano in je mednarodna trgovina rasla veliko hitreje kot BDP. Po prvi svetovni vojni so se vse države vrnile k protekcionistični politiki. Velika Britanija, v poskusih, da bi zopet postala svetovna gospodarska sila, ni več izvajala politike svobodne trgovine. Prav tako so ostale države v želji, da bi industrializacija uspela, vse bolj ščitile svoje trge.

V 20. letih 20. stoletja si je svetovno gospodarstvo opomoglo in mednarodna trgovina je zopet zacvetela. Vendar je velika depresija v letih 1929–1933 zopet omajala zaupanje v idejo o svobodni trgovini in države so se podobno kot po prvi svetovni vojni zapletle v carinske vojne, uvajale vse večje kvote in deprecijacijo valut (Overbeek, 1999, str. 285).

3.2. MULTILATERALNI TRGOVINSKI SISTEM

Po drugi svetovni vojni so se zavezniki odločili, da ne bodo ponovili napake iz medvojnega obdobja in se zavzeli za vzpostavitev multilateralnega trgovinskega sistema.

V pojmovanju ideje o svobodni trgovini je v tem času prišlo do velike spremembe. Velika Britanija je v 19. stoletju izvajala liberalno zunanjetrgovinsko politiko po načelu, da je njihova prosta trgovina zanjo koristna ne glede na to, kakšno trgovinsko politiko imajo druge države s katerimi trguje. Prevladovalo je mnenje, da " če ima tvoj trgovinski partner trgovinske ovire medtem ko jih ti nimaš, potem lahko uporabiš povračilne carine, s katerimi izničiš trgovinske ovire partnerja in imaš ob tem dvojo korist od svobodne trgovine: najprej od svoje in potem še od partnerjeve." (Bhagwati, 1991, str. 13)

V času po 2. svetovni vojni pa se je pojavila ideja, da bi vse države imele vzajemen in enak dostop do trgov svojih trgovinskih partnerjev. Takšno multilateralno sodelovanje med vsemi narodi bi bilo možno zagotoviti z vzpostavitvijo multilateralnega trgovinskega sistema, ki mora vsebovati pravila, načela, norme in načine odločanja po katerih se morajo ravnati vsi trgovinski partnerji.

Ker ameriški kongres ni potrdil sporazuma doseženega v Havani leta 1948, ni prišlo do ustanovitve mednarodne trgovinske organizacije (ITO). GATT je bil podpisan že leta 1947 in je bil edini konkreten rezultat pogajanj. Čeprav je sprva obstajal le kot sporazum, se je kasneje zaradi potreb (nadzorovanje trgovinskih politik držav podpisnic, svetovanja, pogajanj, posredovanja, reševanja sporov) razširil v neformalno mednarodno trgovinsko organizacijo s sedežem v Ženevi. GATT-1947 in WTO, ki ga je nasledila, predstavljata osnovo za multilateralni trgovinski sistem.

"WTO bo poskrbela za skupen multilateralni organizacijski okvir, s pomočjo katerega se bodo vršili odnosi med njenimi državami članicami ..." (Agreement Establishing World Trade Organization, II. Člen, 1. odstavek (Člen II:1))

Pri tem je potrebno poudariti, da ima vzpostavitev multilateralnega trgovinskega sistema dve funkciji. Prva, osrednja funkcija WTO (prej GATT), je varovanje interesov majhnih držav, tako razvitih kot nerazvitih. To je možno doseči le, če velike, pomembne države upoštevajo pravila in sodelujejo v pogajanjih. Drugič, stabilni, urejeni in predvidljivi odnosi med velikimi, pomembnimi državami so nujen predpogoj za mednarodno ekonomsko ureditev in prispevajo k razvoju majhnih držav in svetovnega gospodarstva kot celote (Implications of the Uruguay Round Agreements for the Asian and Pacific Region, 1995, str. 71).

3.3. LIBERALIZACIJA MEDNARODNE TRGOVINE

Po teoriji primerjalnih prednosti "specializacijo proizvodnje med ekonomskimi prostori narekujejo razlike v proizvodnih stroških. Razlike v proizvodnih stroških so vzrok za mednarodno trgovino." (Kumar, 1999, str. 52)

Z liberalizacijo mednarodne trgovine torej določena država spozna, kako naj najbolj učinkovito uporabi svoje proizvodne faktorje.

”Liberalizacija mednarodne trgovine ima dva pomembna učinka. Prvič, prenese proizvodne dejavnike v proizvodnjo dobrin, v katerih ima država primerjalne prednosti. Drugič, liberalizacija mednarodne trgovine povečuje potrošnje možnosti neke države, saj se zaradi bolj učinkovite proizvodnje poveča dohodek in s tem možnosti za nakup blaga in storitev od drugih držav.” (Hoekman, Kostecki, 1996, str. 22)

Za majhne države, ki ne morejo vplivati na cene na svetovnih trgih, je zelo pomembno, da si prizadevajo za liberalizacijo mednarodne trgovine, saj nimajo nobene koristi od postavljanja trgovinskih ovir. Po drugi strani pa velika država z omejevanjem uvoza lahko spremeni svetovne cene v svojo korist. Če to naredi več velikih držav, se znajdejo v situaciji, ki ji pravimo zaporniška dilema. Čeprav je v interesu vsake države, da vsiljuje trgovinske ovire, je rezultat takšnega individualnega obnašanja, da se vse znajdejo v situaciji, kjer je blaginja nižja, kot pa če bi vse države zasledovale prosto trgovinsko politiko. Države torej imajo vzpodbudo, da med seboj sodelujejo in se sporazumejo, da ne bodo postavljale trgovinskih ovir (The Multilateral Trading System: Analysis and Option for Change, 1993, str. 30).

23 držav se je leta 1947 s podpisom GATT zavzelo za povečevanje življenjskega standarda, zagotavljanje polne zaposlenosti, rasti realnega dohodka in efektivnega povpraševanja, razvoju, polni uporabi svetovnih virov, povečevanju proizvodnje in menjave blaga. Te cilje bodo dosegli z vzajemnimi sporazumi, s katerimi bodo občutno zmanjšali carine in druge trgovinske ovire in z ukinjanjem diskriminacije v mednarodni trgovini (GATT-1947, Preamble).

Liberalizacija mednarodne trgovine, ki jo predvideva GATT, je postopna, saj je nemogoče naenkrat (zaradi političnih ovir) liberalizirati mednarodno trgovino. Poleg tega pa v današnjem času pri zavzemanju za liberalna načela v ekonomski in zunanjetrgovinski politiki nimamo v mislih ekonomskega liberalizma iz 19. stoletja, ampak nov liberalizem, ki se zavzema za preprečevanje škodljivosti državnega intervencionizma in motivira zdravo delovanje ekonomskih in tržnih zakonitosti. ”Z liberalizacijo sodobne zunanjetrgovinske politike odstranjujemo iz nje tista poseganja države, ki niso več produktivna, ostajajo pa še naprej tista poseganja države, ki so produktivna, ki prispevajo k razvoju pozitivnih učinkov zunanje trgovine in drugih oblik mednarodnega gospodarskega sodelovanja.” (Trošt, 1993, str. 105) Dolgoročno si države članice WTO (prej države podpisnice GATT) prizadevajo za svobodnejšo trgovino (freer trade) in ne za svobodno trgovino (free trade).

Liberalizacija dosežena s pomočjo osmih krogov multilateralnih pogajanj je pospešila gospodarsko rast in ustvarjanje svetovne blaginje. Povprečna stopnja carin na industrijske proizvode se je zmanjšala iz 40 % v letu 1947 na današnjih 4 %. Obseg svetovne trgovine z

blagom je danes približno 16-krat večji kot je bil leta 1950, medtem ko je BDP le 5,5-krat večji.

Prvih pet krogov pogajanj je bilo namenjenih predvsem zmanjševanju carinskih stopenj na industrijske proizvode. V naslednji dveh krogih so se pogajanja razširila še na necarinske omejitve in antidumpinške ukrepe, nadomestila, standarde, zaščite in druge ukrepe, ki ovirajo prost pretok blaga. Največjo spremembo pa predstavlja zadnji, Urugvajski krog pogajanj. V njem je sodelovalo veliko več držav kot kdajkoli prej in v pogajanja so bila vključena nova področja (storitve, intelektualna lastnina in investicije). Do nadaljne liberalizacije je prišlo na področju blaga: znižanje carin in necarinskih omejitev, ponovna vključitev kmetijskih izdelkov, tekstila in oblačil v GATT. Kot rezultat pogajanj na področju trgovine z blagom je nastal nov GATT, imenovan GATT-1994, ki ne predstavlja več neformalne organizacije, ampak le še sporazum o trgovini z blagom. Delovanje GATT-1994, skupaj z ostalima sporazumoma doseženima v Urugvajskem krogu pogajanj (GATS in Agreement on TRIPS) nadzoruje nova mednarodna trgovinska organizacija WTO.

3.4. TEŽAVE PRI LIBERALIZACIJI TRGOVINE S STORITVAMI

3.4.1. Državni predpisi, ki zadevajo storitveni sektor

Današnja moderna gospodarstva lahko imenujemo storitvena gospodarstva, saj je storitveni sektor prevladujoč sektor v vseh državah sveta ne glede na njihovo gospodarsko razvitost. Storitveni sektor v razvitih državah predstavlja okoli 60 % celotnega BDP. Delež je nekoliko manjši v državah v razvoju, vendar se tudi tam viša skupaj z rastjo in razvojem gospodarstva. Storitvene aktivnosti so v zadnjih desetletjih postale tako raznolike, specializirane in učinkovite, da se ponudba popolnoma prilagaja željam in potrebam povpraševalcev. Učinkovita telekomunikacijska in transportna infrastruktura, dober izobraževalni in zdravstveni sistem, ponudba visokokvalitetnih poslovnih in bančnih storitev so postali ključni za gospodarski razvoj neke države.

Storitveni sektor je reguliran v veliko večji meri kot ostali sektorji, vzrokov pa je več. Storitve so zelo pomembne za domače gospodarstvo, saj so potrebne za izvajanje nacionalnih razvojnih načrtov. Npr. bančna dejavnost je izredno pomembna pri povečevanju domačih prihrankov, telekomunikacije pa za zagotavljanje nacionalne varnosti. Sektor storitev vključuje zelo heterogene vrste ekonomskih dejavnosti (pomorski promet, franšizing, kirurgijo ...), ki nimajo veliko skupnih značilnosti. Poleg tega pa se storitve še znotraj enakih ekonomskih dejavnosti razlikujejo, saj jih je možno popolnoma prilagoditi potrebam in željam kupca. Zaradi edinstvenosti storitev je reguliranje in nadzorovanje outputa storitvenih dejavnosti izredno težko. Države raje regulirajo kvaliteto inputov potrebnih za proizvodnjo storitev. Reguliranje storitev ni pomembno samo zaradi zaščite domačega gospodarstva pred tujo konkurenco,

ampak se uporablja tudi za zagotavljanje kvalitete storitev in učinkovitega izvajanja storitvenih dejavnosti.

Ker storitve vstopajo v mednarodno trgovino na drugačen način kot blago in ker jih ni mogoče ocariniti, so omejitve za trgovino s storitvami veliko bolj zapletene in manj transparentne kot pa omejitve za trgovino z blagom. Težko je določiti, kdaj neka regulativa predstavlja omejitev pri transakciji neke storitve. Regulativa je oblika necarinske omejitve mednarodne trgovine in jo je veliko težje zaznati in oceniti kot necarinsko zaščito pri trgovini z blagom.

Razširjenost regulativ v storitvenih panogah pa predstavlja še en problem. "Ko pride do mednarodne trgovine s storitvami se, zaradi razlik v obliki ali stopnji regulativ med nacionalnimi pravosodnimi sistemi, pojavi konkurenca med nacionalnimi regulacijskimi sistemi." (Schott, 1990, str. 132) Regulacijski sistemi namreč povzročajo stroške proizvajalcem storitev. Proizvajalec storitev bo svoje storitve prodajal v državi, ki ne bo imela regulativ oziroma v državi, katere sistem regulativ mu bo povzročal najmanjše stroške.

Liberalizacija trgovine z blagom je možna s skupnim sistemom carinskih stopenj, liberalizacijo trgovine s storitvami pa bi bilo potrebno zagotoviti s čim bolj enotnim sistemom regulativ v vseh državah. Postavlja pa se vprašanje, kako doseči soglasje med različnimi sistemi regulativ, saj vsaka država smatra svojega za najboljšega, in kako doseči minimalne standarde regulativ. "Za liberalizacijo trgovine s storitvami, ob upoštevanju političnih ciljev nacionalnih zakonov in regulativ, je potreben dogovor o tem, katere državne regulative so potrebne za doseganje nacionalnih političnih ciljev in o katerih regulativah bi se bilo možno pogajati." (Foreign Trade in the Present and a New International Economic Order, 1988, str. 282)

3.4.2. Kaj spada v mednarodno trgovino s storitvami

V preteklosti se je s storitvami veliko manj trgovalo kot danes, zato tudi njihova vloga v mednarodni trgovini ni bila priznana. Da pride do trgovine s storitvami, je največkrat potrebna mobilnost proizvajalca ali porabnika storitve, ki pa je bila v preteklosti onemogočena zaradi previsokih stroškov mobilnosti. Če pa visoki stroški mobilnosti niso bili problem, so problem predstavljale ovire za gibanje delovne sile (predvsem neizobražene) preko meja. Vendar pa je z razvojem tehnologije z vse več storitvami možno trgovati. "Predvsem revolucijske spremembe v tehnologiji obdelave podatkov in komunikacijski tehnologiji so prispevale k rasti storitvenih aktivnosti. Zaradi teh novosti je prišlo do nastanka novih storitvenih aktivnosti in razširitvi ter spremembam starih storitvenih aktivnosti." (Webster, Dunning, 1990, str. 76)

Bhagwati loči štiri trende zaradi katerih se je trgovina s storitvami povečala (Bhagwati, 1991, str. 255):

1. Vse več je takih storitev, pri katerih za trgovanje ni potrebna prisotnost ne ponudnika in ne porabnika storitve. To pomeni, da storitve postajajo vedno bolj storitve na daljavo.

Trend je opazen pri komunikacijskih, informacijskih, bančnih in inženirskih storitvah. "Zaradi napredka v računalniški in komunikacijski tehnologiji je možno v trenutku poslati informacije in denar v obliki elektronskih signalov ne glede na razdaljo." (Bressand, Nicolaidis, 1989, str. 191)

2. Vse več se trguje s storitvami, pri katerih je fizična prisotnost nujna, vendar v preteklosti ni bila možna. Npr. gradbena podjetja vzamejo ne samo izobražene, ampak tudi neizobražene delavce iz manj razvitih držav na delo v razvite države.
3. Pri storitvah, s katerimi je že v preteklosti bilo možno trgovati, so se pojavili novi načini trgovanja. Zaradi sprememb v tehnologiji se je pri storitvah na daljavo pojavila potreba po prisotnosti ponudnika blizu porabnika. To je mogoče s poslovno prisotnostjo oziroma s pravico, da ponudnik storitve ustanovi podjetje v drugi državi zraven porabnika.

Zaradi neoprijemljivosti in ker jih ni možno imeti na zalogi, se storitve pojavljajo v obliki blaga, oseb ali informacij. Da pride do mednarodne trgovine s storitvami, se morajo ti pogosto gibati preko državnih meja. Torej, da pride do mednarodne trgovine s storitvami je potrebno, da vsaj en od štirih proizvodnih faktorjev (kapital, delo, informacije ali blago) prečkajo mejo (Bressand, Nicolaidis, 1979, str. 95).

Pri mednarodnem trgovanju s storitvami je možno nekatere storitve, tako kot blago, prenašati preko državnih meja, ne da bi prodajalec ali kupec, ki sta iz različnih držav zapustila svojo državo (npr. vse bančne storitve, ki jih stranka opravi preko telefona, faksa, elektronske pošte). Pri drugih storitvah mora eden, prodajalec ali kupec, ali oba le začasno zapustiti matično državo (npr. arhitekt odide na ogled gradbišča). Pri teh dveh vrstah storitev pri mednarodnem trgovanju ne prihaja do problemov.

Problem nastane, ko mora prodajalec ali kupec ali oba zapustiti matično državo, da se nekje srečata in pride do posla. Nekatere storitve zahtevajo prisotnost domačega kapitala in dela, ki sta potrebna za proizvodnjo storitve, v državi uvoznici. V takem primeru je potrebna poslovna prisotnost s tujo neposredno investicijo ali mednarodno gibanje delovne sile. Pri nekaterih mednarodnih transakcijah (npr. turizem) je potrebna gibljivost kupca. V takšnih primeri pride do mednarodnega gibanja produktivnih faktorjev, ki so potrebni za proizvodnjo storitve.

"Ker se storitvene aktivnosti med seboj zelo razlikujejo, ker ponavadi ne vključujejo oprijemljive lastnine in ker je včasih težko ali nemogoče določiti, kdaj storitev prečka mejo, je domače in mednarodno nadzorovanje storitvenih aktivnosti zelo težko." (The Multilateral Trading System: Analysis and Option for Change, 1993, str. 30)

Zato države namesto carin in kvot, ki veljajo za blago, uporabljajo različne zakone in administrativne ukrepe za zaščito domačega storitvenega sektorja. Ukrepe lahko razvrstimo v naslednje kategorije (Weisman, 1990, str. 45): (1) zaščita potrošnika, (2) vzdrževanje standardov, (3) nacionalna varnost in ugled, (4) ohranitev kulture, (5) spodbujanje konkurence,

(6) zagotavljanje varnosti investicij, (7) varovanje neodvisnosti denarne in drugih domačih politik, (8) varovanje okolja, (9) druge. Našteti ukrepi predstavljajo oviro za izvedbo transakcije, ko mora prodajalec zapustiti svojo državo.

V okviru Urugvajskega kroga pogajanj so se pogajalci morali odločiti ali se bo Splošni sporazum o trgovini s storitvami nanašal le na transakcije v trgovini s storitvami, kjer kupcu ali prodajalcu ni potrebno zapustiti države ali pa naj vključuje tudi ostale tri transakcije, kjer pride do gibanja produkcijskih faktorjev. Če bodo vključene tudi te transakcije, potem bo GATS moral pokrivati tudi področje pravil o neposrednih tujih naložbah in pravila o mednarodnem gibanju delovne sile.

3.4.3. Mnenja držav o liberalizaciji trgovine s storitvami

Težnje po liberalizaciji mednarodne trgovine s storitvami je najprej pokazala ZDA. Spoznali so, da imajo kot najbolj informacijsko in tehnološko razvita družba primerjalne prednosti v izvozu kapitalno in informacijsko intenzivnih ter v znanju intenzivnih storitev. Storitveni sektor v ZDA je leta 1980 predstavljal dve tretjini zaposlenih, trgovina s storitvami je predstavljala 40 % celotne trgovine. ZDA so bile najbolj zaslužne za vključitev storitev v Urugvajski krog pogajanj, vendar so hotele, da bi GATT preprosto veljal tudi za trgovino s storitvami.

Do začetka pogajanj leta 1986 so se vse razvite države strinjale o vključitvi storitev v pogajanja. Podobno je bilo tudi z večino držav v razvoju. Nekatere so popustile zaradi groženj ZDA po novih protekcionističnih ukrepih, nekatere pa so same spoznale (Hong Kong, Singapur), da bodo imele koristi od liberalizacije mednarodne trgovine s storitvami. Skupina desetih držav v razvoju na čelu z Indijo in Brazilijo pa je nasprotovala vključitvi storitev v pogajanja. Omehčale so se šele tik pred začetkom sestanka v Punta del Este, vendar le navidezno, saj kar nekaj časa po začetku pogajanj niso sodelovale v razpravah ali pa so onemogočale možne sporazume.

Največji vzrok, zakaj so nasprotovale vključitvi storitev v pogajanja, je bilo mnenje, da imajo primerjalne prednosti v proizvodnji storitev in pri trgovini s storitvami lahko le razvite države. Razvite države imajo v nekaterih storitvah, ki so tehnološko in kapitalno intenzivne, resnično primerjalne prednosti pri proizvodnji in trgovanju s temi storitvami, saj so zelo bogate s tehnologijo in kapitalom. Vendar pa obstaja še cela vrsta drugih storitev, pri katerih so pomembni tudi drugi faktorji. Veliko držav v razvoju ima zelo dobro razvite nekatere storitvene dejavnosti (predvsem turizem, gradbeništvo, transport, zdravstvo ...). Največja prednost držav v razvoju so vsekakor nizki stroški delovne sile. To prednost lahko izkoriščajo v obliki začasnega dela državljanov v tujini ali zaposlitvijo delavcev v tovarnah, ki jih ustanovijo tuji državljani ali podjetja v njihovi državi. Pravica ustanavljanja je povezana tudi s prisotnostjo bolj kapitalno in tehnološko intenzivnih storitev v državah v razvoju (npr. Indija je postala vodilna v izdelavi računalniških programov).

Tudi empirične raziskave so pokazale (Sapir, Lutz, 1981), da primerjalnih prednosti v proizvodnji in trgovini s storitvami nimajo le razvite države, ampak tudi države v razvoju. Tiste države, ki so bogate s fizičnim in človeškim kapitalom, imajo primerjalne prednosti v storitvah. S človeškim kapitalom je mišljena tako neizobražena kot visokoizobražena delovna sila. Poleg tega je velikokrat pomembna tudi lokacija in ekonomije obsega (Sapir, Lutz, 1981, str. 21).

Poleg koristi, ki jih bodo imele države v razvoju od liberalizacije trgovine s storitvami kot izvoznice storitev, bodo imele koristi tudi od uvoza storitev. S svobodnejšo trgovino bodo imeli njihovi proizvajalci in izvozniki dostop do cenejše in bolj učinkovite ponudbe storitev.

Iz tega pa izhaja tudi druga bojazen držav v razvoju. Bojijo se namreč, da bo konkurenca ponujenih storitev iz razvitih držav ogrozila obstoj domače ponudbe storitev. Poleg tega, če bi nekatere storitvene aktivnosti, kot so bančništvo, telekomunikacije in transport, prišle v tuje roke, bi bila ogrožena nacionalna varnost.

Države v razvoju so hotele, da bi bil Urugvajski krog pogajanj namenjen pogajanjem o tekstilu, jeklu, prostovoljnih izvoznih omejitvah in drugih protekcionističnih ukrepih na izvoz blaga, predvsem kmetijskih izdelkov. Liberalizacija teh področjih se jim je zdela pomembna zaradi rešitve problema rastočega javnega dolga. Vključitev storitev v pogajanja bi pomenila, da bodo razvite države ponudile koncesije za blago (od tega imajo koristi države v razvoju) le v primeru, če bodo države v razvoju ponudile koncesije za storitve (od tega imajo koristi razvite države).

Bojazen je bila pred začetkom pogajanj odstranjena, saj so vse države zavrnile predlog ZDA, da bi trgovino s storitvami vključili v GATT. Pogajanja o trgovini s storitvami so bila ločena od pogajanj o trgovini z blagom, vendar pa so potekala pod okriljem GATT. Odbor za trgovinska pogajanja (Trade Negotiation Committee) je bil glavno telo v organizaciji pogajanj. Vse države, ki so sodelovale na pogajanjih, so imele svojega poslanca v odboru. Skupina za pogajanja o blagu (Group of Negotiations on Goods) je bila odboru podrejena in mu je poročala. Tej skupini je bilo podrejenih in ji je poročalo štirinajst pogajalskih skupin za različna področja o blagu. GNS je bila na isti ravni kot Skupina za pogajanja o blagu in je poročala neposredno Odboru za trgovinska pogajanja. "Takšna ureditev je odsevala sporazum, da bodo pogajanja o blagu in storitvah strogo ločena, tako da ne bo nobene možnosti za izmenjavo koncesij o storitvah za koncesije o blagu." (Oxley 1990, str. 147)

Kljub razdelitvi pa so bila različna področja pogajanj zelo prepletena. Največ težav je predstavljajo področje kmetijstva in nova področja (storitve, intelektualna lastnina in tuje investicije). Različne interesne skupine so zavlačevale s predčasnimi sporazumi na področjih kjer je bilo to možno, samo zato ker na področju, ki je bilo zanje najbolj pomembno, ni prišlo do željenih rezultatov. Urugvajski krog pogajanj se je začel septembra 1986 v Punta del Este, končal pa naj bi se decembra 1990 v Bruslju. Že uspeh vmesnega sestanka decembra 1988 v

Montrealu je bil ogrožen, saj EU in ZDA nista dosegli nobenih konkretnih rezultatov na področju kmetijstva. Nekatero latinsko-ameriške države so zato zavrnilo podpis sporazumov na vseh drugih področjih. Na sestanku v Bruslju decembra 1990 bi bil, kljub nekaterim težavam in nesoglasjem, mogoč podpis sporazumov na vseh področjih razen kmetijstva. Urugvajskega kroga pogajanj ni bilo mogoče zaključiti ob dogovorjenem roku. Predlog sporazuma o trgovini s storitvami se v naslednjih letih ni več dosti spreminjal. GNS se je v letih 1990–1993 osredotočila na pogajanja o začetnih obvezah po posameznih storitvenih dejavnostih. Zaključek pogajanj so predstavljali iz leta v leto. Po intenzivnih bilateralnih pogajanjih med ZDA in EU so decembra 1994 oznanili uspešen zaključek Urugvajskega kroga pogajanj. Končni sporazum so ministri držav udeleženk pogajanj podpisali aprila 1994 na srečanju v Marrakeshu v Maroku.

3.5. SPLOŠNI SPORAZUM O TRGOVINI S STORITVAMI (GENERAL AGREEMENT ON TRADE IN SERVICES – GATS)

1. januarja 1995 je bila ustanovljena Svetovna trgovinska organizacija (World Trade Organization – WTO), ki je nadomestila GATT. WTO je edina mednarodna organizacija, ki določa pravila trgovanja med narodi. Bistvo njenega delovanja so sporazumi, ki jih je podpisala večina držav in predstavljajo temelj za mednarodno poslovanje. Sporazum o ustanovitvi WTO so aprila 1994 podpisali, skupaj z ostalimi sporazumi doseženimi v okviru Urugvajskega kroga pogajanj, ministri vseh držav udeleženk pogajanj (123 držav). Medtem ko se je GATT kot organizacija nanašal predvsem na trgovino z blagom, WTO in njeni sporazumi pokrivajo trgovino z blagom, trgovino s storitvami in intelektualno lastnino (Trading into the Future, 1999, str. 4).

GATS je prvi in edini multilateralni sporazum, ki ureja mednarodno trgovino s storitvami (General Agreement on Trade in Services). Podobno kot GATT lahko GATS, ki je sestavljen iz 29. členov razdelimo, na tri dele: glavni tekst vključuje splošna načela in obveze, drugi del vključuje dodatke, ki določajo pravila pri trgovanju za posamezne storitvene dejavnosti, tretji del je sestavljen iz nacionalnih seznamov posebnih obvez, ki določajo dostop do trgov. GATS ima še četrti del, ki ga GATT nima, vključuje pa nacionalne sezname trenutnih izjem od MFN-načela (MFN-izjeme).

3.5.1. Obseg in definicija

GATS se nanaša na trgovino s storitvami. V prvem členu GATS je trgovina s storitvami definirana kot oskrba s storitvami na štiri možne načine, ki sem jih naštevala že v poglavju 2.2. GATS pokriva "vse storitve v vseh sektorjih", razen storitve, ki jih priskrbi država kot javne dobrine (Člen I.3.b). Storitve, ki jih priskrbi država, so storitve, ki jih ne priskrbi privatni sektor in ki niso zagotovljene v konkurenci z drugimi ponudniki storitev.

3.5.2. Splošne obveznosti in pravila

Načelo največjih ugodnosti/Načelo nediskriminacije (Most-Favoured-Nation Treatment – MFN-načelo)

Načelo, ki je napisano v drugem členu GATS, pravi, da nobena država članica ne sme biti obravnavana nič manj ugodno, kot katerakoli druga država članica. To pomeni, če neka država članica dovoli vstop na njen trg ponudniku storitev iz druge države članice, mora to dovoliti tudi ponudnikom iz vseh drugih držav članic pod istimi pogoji. Načelo v splošnem velja za vse storitve in vse države članice, vendar obstajajo izjeme. Posamezne države članice so ob podpisu GATS morale predložiti seznam ukrepov, za katere hočejo, da so izvzeti iz MFN-načela. Seznime izjem od MFN-načela objavlja WTO skupaj z seznamami obvez. Seznam vključuje države, ki so predložile izjeme, za katere države izjeme veljajo, v katerih dejavnostih veljajo, nameravane trajanje ukrepov in vzroke za uvedbo ukrepov. Vsi ukrepi morajo biti ukinjeni v obdobju 5–10 let. Vsakih pet let je potrebno ponovno oceniti njihovo potrebnost.

Transparentnost

Tretji člen GATS postavlja pravila za objavo vseh sprememb povezanih z mednarodno trgovino s storitvami in s tem obveščeno vseh držav članic. "Vse pomembne ukrepe splošne uporabe, ki se nanašajo in vplivajo na delovanje sporazuma" morajo države članice objaviti najkasneje ko vstopijo v veljavo. Prvi odstavek (Člen III.1) določa, da morajo biti objavljeni tudi vsi drugi pomembni mednarodni sporazumi o trgovini s storitvami, ki jih podpišejo države članice GATS. "Vsaka država članica mora takoj in vsaj enkrat letno obvestiti Svet za trgovino s storitvami (Council for Trade in Services) o vpeljavi novih, ali spremembi obstoječih zakonov, regulativ ali administrativnih priporočil, ki v večji meri vplivajo na trgovino s storitvami." (Člen III.3.) Četrti odstavek predpisuje, da mora država članica nemudoma odgovoriti na zahtevo druge države članice po posebnih informacijah o objavljenih ukrepih. Poleg tega morajo vse države članice do leta 1997 ustanoviti posebne informacijske centre in o njihovi lokaciji obvestiti druge države članice. Državam članicam ni potrebno zagotoviti zaupnih informacij "katerih razkritje bi oviralo uveljavljanje zakonov, ali bi bilo kako drugače v nasprotju z javnim interesom, ali ki bi škodovalo upravičenim komercialnim interesom določenih javnih in privatnih podjetij." (Člen III.4.bis)

Povečana udeležba držav v razvoju

Četrti člen zagotavlja povečano udeležbo držav v razvoju v svetovni trgovini s storitvami, ki bo omogočena s pogajanjem o posebnih obvezah na področju posameznih storitvenih dejavnosti. Pogajanja bodo usmerjena v izboljšanje dostopa do tehnologije, distribucijskih kanalov in informacijskih mrež za okrepitev učinkovitosti in konkurenčnosti domačih storitvenih sektorjev držav v razvoju. Razvite države morajo do leta 1997 ustanoviti kontaktna mesta preko katerih bodo ponudniki storitev iz držav v razvoju dobili informacije o komercialnih in tehničnih vidikih oskrbe s storitvami, registraciji, priznanju in pridobitvi poklicnih kvalifikacij ter razpoložljivosti storitvene tehnologije. S petnajstim členom je dostopnost do kontaktnih

mest zagotovljena vsem državam članicam, poleg tega pa bo tehnično pomoč zagotovil razvijajočim državam tudi Sekretariat WTO.

Ekonomska integracija (povezovanje)

Peti člen dovoljuje regionalne sporazume o liberalizaciji trgovine s storitvami in "ne preprečuje nobeni državi članici biti članica takega sporazuma oziroma vstopa vanj." Vendar pa morajo regionalni sporazumi imeti "precejšno pokritost storitvenih dejavnosti", kar pomeni, da se morajo nanašati na večje število storitvenih dejavnosti in na vse štiri načine oskrbe s storitvami. Poleg tega države podpisnice regionalnega sporazuma ne smejo uvesti trgovinskih in investicijskih ovir proti državam, ki niso podpisnice regionalnega sporazuma. Člen V.3.a predvideva, če so podpisnice sporazuma države v razvoju se zanje pogoji sodelovanja v regionalnih sporazumih prilagodijo glede na njihovo stopnjo razvitosti. To pomeni, da državam v razvoju ni potrebno znižati omejitev v trgovini s storitvami "v celoti ali za posamezne dejavnosti in področja." Poleg tega člen V.3.b dovoljuje državam v razvoju, če so podpisnice regionalnega sporazuma le države v razvoju, da "bolj ugodno obravnavajo pravne osebe, ki so v lasti ali jih kontrolirajo fizične osebe, ki so državljani države podpisnice takega sporazuma."

Domače regulative

GATS priznava državam članicam, da morajo nekatere dejavnosti in dele dejavnosti zaščititi z nacionalnimi zakoni in regulativami. Vendar pa šesti člen zagotavlja, da so "vsi ukrepi, ki zadevajo trgovino s storitvami na splošno uporabljeni na razumen, objektivni in nepristranski način." Po četrtem odstavku bo svet za trgovino s storitvami z razvojem potrebnih postopkov zagotovil, da ukrepi, ki zadevajo pridobitev priznanj o usposobljenosti, tehničnih standardih in licencah ne bodo predstavljali nepotrebnih ovir za trgovino s storitvami.

Priznavanje (recognition)

Po osmem členu lahko država članica prizna ponudniku storitev, ki bo deloval na njenem ozemlju, izobrazbo, izkušnje, licence in certifikate pridobljene v drugi državi. Priznanje se zagotovi s pogajanjem, harmonizacijo ali samostojno pobudo. Možnost priznanja mora biti zagotovljena vsem državam članicam enakomerno in ne sme biti diskriminacije med različnimi državami članicami.

Mednarodna plačila in transferji

Enajsti člen določa, da razen v posebnih okoliščinah predvidenih v dvanajstem členu država članica ne sme uvesti omejitev na mednarodne transferje in plačila za tekoče transakcije. Dvanajsti člen se nanaša na omejitve za zaščito plačilne bilance. V primeru resnih plačilnobilančnih ali zunanjih finančnih problemov lahko država članica uvede oziroma obdrži omejitve na trgovino s storitvami.

3.5.3. Posebne obveze

Dostop do trgov (Market-access)

Šestnajsti člen zahteva, da vsaka država članica "obravnavata storitve in ponudnike storitev iz katerekoli druge države članice nič manj ugodno kot je predvideno z odločbami, omejitvami in pogoji dogovorjenimi in navedenimi v njenem seznamu."

Nacionalna obravnava

Sedemnajsti člen zagotavlja, da nobena država članica ne bo obravnavala storitev in ponudnikov storitev iz katerekoli druge države članice nič manj ugodno kot svojih storitev in ponudnikov storitev.

Posebne obveze glede dostopnosti trgov in načela nacionalne obravnave so navedene v seznamu posebnih obvez vsake države članice. Vsaka država članica navede dejavnosti, za katere se je pripravljena se obvezati, da bo za njih veljala tržna dostopnost ali načelo nacionalne obravnave.

3.5.4. Stopnjujoča liberalizacija

Devetnajsti člen zagotavlja, da se bodo zaporedni krogi pogajanj začeli najkasneje do leta 2000 in periodično po tem letu "z namenom doseganja stopnjujoče višje stopnje liberalizacije. Pogajanja bodo usmerjena na zmanjšanje ali omejitev ukrepov, ki škodujejo trgovini s storitvami, da bi tako zagotovili učinkovit dostop do trgov."

Pri pogajanjih je potrebno upoštevati nacionalne politične cilje in stopnjo razvitosti držav članic v celoti in v posameznih storitvenih dejavnostih. Razvijajoče države bodo lahko liberalizirale manj dejavnosti in tipov transakcij ter postopno razširjale dostop do trgov v skladu z njihovo razvojno situacijo.

Svet za trgovino s storitvami bo pripravil smernice in postopke za vsak krog pogajanj posebej glede na ocenjen razvoj trgovine s storitvami v celoti in v posameznih dejavnostih.

3.5.5. Dodatki

Koncept mednarodne trgovine z blagom je relativno enostaven (proizvod je prenešen iz ene v drugo državo) glede na mednarodno trgovino s storitvami. Trgovina s storitvami je veliko bolj raznolika (štirje načini oskrbe), zato dodatki v GATS poskušajo urediti posebnosti posameznih storitvenih dejavnosti.

Dodatek o storitvah v letalskem prometu

Ta dodatek se nanaša na ukrepe, ki vplivajo na trgovino s storitvami v letalskem prometu, ki so navedene ali pa ne v nacionalnih seznamih, in na pomožne storitve. Posebne obveze, katerim

se morajo zavezati države članice v tem sporazumu, ne bodo vplivale na obveze držav članic, ki jih imajo zaradi drugih bilateralnih ali multilateralnih dogovorov, ki so veljali preden je WTO sporazum stopil v veljavo.

Prometne pravice in storitve, ki so neposredno povezane z izvajanjem prometnih pravic so izključene iz GATS in so urejene z drugimi bilateralnimi sporazumi. Večina storitev v letalskem prometu je urejena s sporazumi podpisanimi v okviru Chicaške konvencije. Po drugem členu dodatka GATS velja le za storitve povezane s popravilom in vzdrževanjem letal, prodajo in trženjem storitev povezanih z letalskim prometom in storitvami povezanimi z računalniškimi rezervacijskimi sistemi.

Civilna letalska panoga je v veliki meri državna last, če pa je v privatni lasti, so proizvajalci odvisni od vladnega financiranja in vojaških pogodb, operaterji pa od vladnih regulativ o pristojbinah in cestah. Da bi preprečili nepravilnosti v delovanju tega trga, so v okviru Tokijskega kroga pogajanj sklenili Sporazum o trgovini v civilnem letalstvu, katerega podpisnice so večinoma razvite države. V okviru Urugvajskega kroga pogajanj so neuspešno poskušali priti do novega sporazuma v obliki plurilateralnega sporazuma. Po prvem členu sporazum velja za nevojaška letala, njihove stroje, dele in komponente ter za talne označevalce letenja (ground flight simulators), njihove dele in komponente, ki so uporabljeni v katerikoli fazi proizvodnje, vzdrževanja, popravil in preureditve letala. Podpisnice sporazuma morajo ukiniti vse carine in druga bremena, ki se nanašajo na uvoz teh proizvodov in na popravila civilnih letal (McGovern, 1995).

Četrty člen dodatka zagotavlja kupcu, da lahko svobodno izbira dobavitelja na osnovi komercialnih in tehničnih faktorjev. Države podpisnice ne smejo vplivati na letalske družbe, proizvajalce letal in druge udeležence pri nakupu civilnih letal pri katerem dobavitelju naj letalo kupijo. Nakup mora biti narejen na osnovi primerjave cen, kvalitete in dobave med dobavitelji, ne sme priti do diskriminacije med dobavitelji iz različnih držav.

Dodatek o finančnih storitvah

V petem odstavku tega dodatka so finančne storitve definirane kot "katerakoli storitev finančne narave, ki jo ponuja ponudnik finančnih storitev katerekoli države članice." Sem so vključene vse zavarovalniške in z zavarovanjem povezane storitve, vse bančne storitve in vse druge finančne storitve.

Ker nestabilnost finančnega sistema vpliva na rast in razvoj celotnega gospodarstva, dodatek določa, da imajo države pravico do razumnih ukrepov za zaščito investitorjev, varčevalcev in imetnikov zavarovalnih polic, če bo tako zagotovljena stabilnost finančnega sistema. Iz sporazuma so izključene: (1) dejavnosti, ki jih izvaja centralna banka in druge oblasti pri izvajanju monetarne in tečajne politike in (2) dejavnosti, ki jih preskrbi država.

Pred zaključkom Urugvajskega kroga pogajanj je bil obseg seznama posebnih obvez držav članic glede posameznih finančnih storitev zelo omejen. Zato so ministri z Odločitvijo o finančnih storitvah (Decision on Financial Services) in z Drugim dodatkom o finančnih storitvah (Second Annex on Financial Services) podaljšali pogajanja do 30. junija 1995 v upanju, da bodo države članice predložile večji obseg obvez. Dodatek določa, da lahko države članice v obdobju šestih mesecev, ko WTO začne veljati, izboljšajo, prilagodijo ali umaknejo vse obveze ali le del obvez, ki se nanašajo na finančno dejavnost. Prav tako bodo lahko države članice dokončale svoja stališča glede MFN-izjem v tej dejavnosti.

Dodatek o pogajanjih o storitvah v pomorskem prometu

Do zaključka Urugvajskega kroga pogajanj je bilo predloženo majhno število obvez glede storitev v pomorskem prometu, zato so sprejeli Odločitev o pogajanjih o storitvah v pomorskem prometu (Decision on Negotiations on Maritime Transport Services). Nadaljevanje pogajanj je bilo usmerjeno v predložitve obvez v mednarodnem ladijskem prevozu, dodatnih storitvah in dostopu ter uporabi pristanišč in ukinitvi omejitev v teh dejavnostih. Za izvajanje pogajanj je bila ustanovljena skupina za pogajanja o storitvah v pomorskem prometu. Ker pogajanj ni bilo možno zaključiti do sredine leta 1996, kot to določa dodatek, so se odločili, da s pogajanjmi nadaljujejo v naslednjem krogu pogajanj.

Dodatek o telekomunikacijah

Telekomunikacije so storitvena dejavnost, ki je sama po sebi izredno dinamična, posebna in velika, poleg tega pa je še pomembna za oskrbo z drugimi storitvami. Dodatek določa, da morajo države članice omogočiti ponudnikom storitev dostop do in uporabo javnih telekomunikacijskih mrež in storitev brez diskriminacije. Dodatek se nanaša na javne storitve kot so telefon, telegraf, teleks in prenos podatkov, ne velja pa za prenos radijskih in televizijskih programov. Ponudnik storitev ima pravico nakupa ali najema opreme, ki jo potrebuje za povezavo z javno telekomunikacijsko mrežo, pravico povezave lastnega sistema z javnim sistemom ali z drugimi sistemi, pravico uporabe javne mreže za prenos informacij, vključno informacij iz računalniških baz podatkov v državi ali iz oziroma v drugo državo članico. Dodatek dovoljuje državam v razvoju, da omejijo dostop ali uporabo, če je to potrebno za okrepitev svojih telekomunikacijskih dejavnosti, vendar morajo omejitve navesti v seznamih. Poleg tega dodatek določa tehnično sodelovanje z državami v razvoju, harmonizacijo tehničnih standardov za kompatibilnost telekomunikacijskih sistemov in objavljanje informacij o pogojih za dostop in uporabo javnih mrež in storitev.

Za dejavnosti osnovnih telekomunikacij (omrežja in druge storitve, ki pripomorejo k prenosu telefonskih in drugih sporočil) v okviru Urugvajskega kroga pogajanj posebne obveze niso bile predložene, saj je v času pogajanj v večini držav potekala privatizacija državnih monopolov in reforme ter deregulacije narodnih telekomunikacijskih sistemov. Za takoimenovane telekomunikacijske storitve, ki dodajajo vrednost (to so storitve, ki uporabljajo telekomunikacijska omrežja, npr. storitve z elektronsko pošto) in jih v večini primerov ponujajo privatni oskrbovalci pa je mnogo držav ponudilo posebne obveze. Z Dodatkom o

pogajanjih o osnovnih telekomunikacijah (An Annex on Negotiations on Basic Telecommunications) in Odločitvijo o pogajanjih o osnovnih telekomunikacijah (Decision on Negotiations on Basic Telecommunications) so ministri na konferenci v Makareshu podaljšali pogajanja na tem področju.

Poklicne (strokovne) storitve

Na podlagi Odločitve o strokovnih storitvah (Decision on Professional Services) je Svet za trgovino s storitvami ustanovil posebno Delovno skupino za strokovne storitve (Working Party on Professional Services). Ta naj bi pregledala obstoječe postopke in poročala o njih ter predložila mnenja in rešitve, s katerimi bi se zagotovilo, "da ukrepi, ki se nanašajo na kvalifikacijske zahteve in postopke, tehnične standarde in licence na področju strokovnih storitev ne bi predstavljali nepotrebnih ovir za trgovino."

Dodatek o gibanju fizičnih oseb

Po drugem odstavku dodatka GATS ne daje nobenih pravic fizičnim osebam, ki so ponudniki storitev ali ki so zaposlene pri ponudniku storitve, glede dostopa do trga dela druge države članice, pridobitve državljanstva, bivališča in stalne zaposlitve. Pravice lahko država članica zagotovi drugi državi članici le z posebnimi obvezami dostopa do trgov, nacionalne obravnave ali drugih dodatnih obvez.

Ker med Urugvajskim krogom pogajanj ni bilo predloženih nobenih dodatnih obvez glede svobodnega gibanja fizičnih oseb, je bila sprejeta Odločitev o pogajanjih o gibanju fizičnih oseb (Decision on Negotiations on Movement of Natural Persons). Na podlagi odločitve je bila ustanovljena posebna pogajalska skupina, ki bi zagotovila nadaljno liberalizacijo. V okviru pogajanj je sedem držav predložilo dodatne obveze v seznamih in sprejelo Tretji protokol k GATS (Third Protocol to the GATS) julija 1995.

4. STOPNJA LIBERALIZACIJE DOSEŽENA V OKVIRU URUGVAJSKEGA KROGA POGAJANJ IN PODALJŠANIH POGAJANJ ZA POSAMEZNE STORITVENE DEJAVNOSTI

Namen GATS je z zaporednimi krogi multilateralnih pogajanj zagotoviti postopno liberalizacijo trgovine s storitvami. Pri tem bodo upoštevani interesi vseh držav članic, priznana je pravica držav članic, da lahko regulirajo storitvene dejavnosti z namenom doseganja narodnih ciljev in da si bodo vse države članice prizadevale za povečano udeležbo držav v razvoju v trgovini s storitvami (General Agreement on Trade in Services). Razlogi za liberalizacijo trgovine s storitvami se ne razlikujejo od razlogov za liberalizacijo trgovine z blagom. Liberalizacija naj bi prispevala k izboljšanju kvalitete storitev, razvoju tehnologije, zmanjšala uporabo neučinkovitih resursov, omejevala moč monopolistov in zagotavljala

potrošnikom dostop do najkvalitetnejših in najcenejših storitev (The Developmental Impact of Trade Liberalization Under GATS, 1999, str. 1).

Države članice so se s sprejetjem GATS zavezale k postopni liberalizaciji mednarodne trgovine s storitvami z uporabo načel, ki so jih razvili in preiskusili tudi v okviru sporazuma GATT. Tri najpomembnejša načela, ki omogočajo liberalizacijo mednarodne trgovine so: načelo največjih ugodnosti/nediskriminacije, načelo nacionalne obravnave in dostop do trgov storitev. Načela se za storitve uveljavljajo nekoliko drugače kot za blago, kjer so carine edina dovoljena zaščita domačega trga. Pri storitvah je zaščit več vrst in se uporabljajo na različne načine. Vsa tri načela v GATT avtomatsko veljajo za vse vrste blaga, razen če država utemelji, zakaj za neko vrsto blaga ne bo priznavala določenega načela ali če je s sporazumom drugače določeno (npr. kmetijski izdelki). V GATS za vse storitve velja le MFN-načelo. Država mora, podobno kot pri GATT, pred podpisom GATS predložiti seznam MFN-izjem in tudi utemeljiti, zakaj ga je predložila, poleg tega te izjeme vsakih pet let pregleda Sekretariat WTO, če so še utemeljene. Za katere storitvene dejavnosti bosta veljali ostali dve načeli, pa je popolnoma odvisno od posamezne države članice.

GATS torej omogoča vsem državam članicam veliko stopnjo fleksibilnosti, saj se same odločijo, katere storitvene dejavnosti bodo predmet liberalizacije oziroma v kakšnem obsegu bodo dovolile dostop do domačih trgov. Ravno zaradi takega načina je k GATS pristopilo veliko več držav, predvsem držav v razvoju, ki se v nasprotnem primeru za to ne bi odločile. Vsaka država članica mora predložiti svoj seznam obvez, pa čeprav se ta nanaša samo na eno dejavnost. V splošnem obstaja pozitivna povezava med stopnjo razvitosti države in številom obvez, čeprav to ne velja za nove članice, ki so k WTO pristopile po letu 1995. Te so predložile veliko večji obseg obvez kot tiste, ki so sodelovale v Urugvajskem krogu pogajanj.

4.1. SESTAVA IN OBLIKA NACIONALNIH SEZNAMOV OBVEZ

Vsaka država članica v svoj seznam obvez vpiše tiste storitvene dejavnosti, za katere bo veljal dostop do trgov in nacionalna obravnava. Poleg tega mora navesti vse in kakršne koli omejitve glede dostopa do trgov in nacionalne obravnave, ki jih namerava obdržati za navedene storitvene aktivnosti. Vsaka navedba obveze v seznamu državo obvezuje, da dovoli preskrbo s storitvami pod navedenimi pogoji in ne sme vpeljati nobenih novih omejitev, ki bi omejile dostop do trgov ali razlikovale med ponudniki storitev.

Države predložijo sezname obvez v obliki tabele s štirimi kolonami. V prvi koloni so navedene dejavnosti in področja, za katera se država obvezuje oziroma jih omejuje. V drugi koloni so prikazane omejitve dostopa do trgov, ki veljajo pri različnih načinih oskrbe za določeno dejavnost ali področje. Podobno so v tretji koloni navedene omejitve za nacionalno obravnavo ponudnikov storitev (XVII. člen GATS). Četrta kolona je predvidena za dodatne obveze, ki jih države članice lahko predložijo glede na XVIII. člen GATS.

Obveze oziroma omejitve, ki se nanašajo na vse storitvene dejavnosti in področja navedene v seznamu (t. i. "horizontalne obveze"), so navedene v prvem delu seznama. V drugem delu seznama pa so navedene obveze in omejitve po posameznih dejavnostih in področjih. V seznamu mora biti za vsako storitev, za katero so obveze predložene, navedeno za kateri od štirih načinov oskrbe s storitvami veljajo omejitve o dostopu do trgov in o nacionalni obravnavi. Če se pri določenem načinu oskrbe s storitvami pojavi opomba "nič", to pomeni, da država članica dovoljuje popoln dostop do trgov (država je naredila polne obveze), brez omejitev oziroma priznava načelo o nacionalni obravnavi. Druga skrajnost je opomba "brez obvez", kar pomeni, da ni bilo predloženih nobenih obvez glede določenega načina oskrbe s storitvami. Država članica lahko kadarkoli in kakorkoli omeji dostop do trga oziroma ne upošteva načela nacionalne obravnave. Med tema dvema ekstremoma so različne omejitve, ki pomenijo delne obveze in navajajo podrobnosti glede dostopa do trgov oziroma omejitve glede uporabe načela nacionalne obravnave.

Države lahko kadarkoli dovolijo višjo stopnjo dostopa do trgov in večji obseg uporabe načela nacionalne obravnave, kot je določena v seznamu, nikoli pa ne smejo obvez znižati oziroma omejitev povečati.

4.2. OBVEZE

Ocenjevanje obvez v nacionalnih seznamih je možno na dva načina: (1) pregled pokritosti po dejavnostih (koliko storitvenih dejavnosti in področij je vključenih v sezname) ali (2) pregled "globine" posamezne obveze (ali so pri posamezni obvezi navedene tudi omejitve ali ne).

Obseg obvez, ki so jih države članice predložile do danes, nam lahko pove, kakšna je stopnja liberalizacije v posamezni državi in v posameznih dejavnostih. Vendar se je potrebno zavedati, če neka država članica določene storitvene dejavnost ne navede v seznamu, to ne pomeni, da oskrba s storitvami s strani tuji ponudnikov v to državo ni možna. Neka država ima lahko zelo visoko stopnjo liberalizacije v določeni dejavnosti, čeprav ni predložila nobenih obvez za to dejavnost. Vendar če država ni predložila obvez lahko kadarkoli poveča omejitve in to predstavlja določeno tveganje za tujega ponudnika storitev.

Poleg tega je nemogoče izmeriti učinek obvez v storitvenih dejavnostih na mednarodno trgovino. Carin, katerih učinke na mednarodno menjavo blaga je možno izmeriti, na storitve ni možno uvesti. Edina zaščita domačih storitvenih aktivnosti pred tujo konkurenco so različne regulative, katerih učinke ob vzpostavitvi ali odstranitvi ni mogoče meriti. Poleg tega pomanjkanje podatkov za vse štiri načine oskrbe s storitvami in neenotem sistem klasifikacije storitvenih dejavnosti onemogoča razporeditev obvez.

4.2.1. Pregled pokritosti obvez po posameznih dejavnostih in področjih

Do konca leta 2000 je 44 držav sprejelo obveze v manj kot dvajsetih storitvenih področjih, 45 držav je sprejelo obveze v 21-ih do 80-ih področjih, 43 držav pa je sprejelo obveze v 80-ih do 145-ih področjih. "Tipična WTO država članica je sprejela obveze v povprečju v nekoliko več kot 25 področjih, kar predstavlja 15 % vseh področij." (Special Study No. 6: Market Access: Unfinished Business: Post-Uruguay Round Inventory and Issues, 2000, str. 104)

V skupini, ki je sprejela obveze v več kot 80-ih storitvenih področjih, prevladujejo države v razvoju, kar pomeni, da države v razvoju niso imele težav pri sprejemanju posebnih obvez. Večina teh razvijajočih držav je k WTO pristopila po letu 1995 in se je od njih pričakovalo, da sprejmejo večje število obvez (Tabela 1, Priloga str. 1).

Čeprav obstajajo pomembne razlike glede obsega obvez po posameznih storitvenih dejavnostih in glede obsega obvez, ki so ga naredile razvite države in države v razvoju, je zelo pomembno dejstvo, da noben storitveni sektor ni bil izključen iz obvez. Obveze razvitih držav pokrivajo vse storitvene dejavnosti, največ obvez je bilo narejenih v turizmu, kjer je sprejelo obveze ogromno število držav v razvoju. Majhno število obvez v zdravstvu in izobraževanju je potrebno pripisati dejstvu, da v veliki večini držav te vrste storitev priskrbi država in njihova oskrba ne poteka na privatni in konkurenčni ravni.

Finančne storitve

Pogajanja o finančnih storitvah so se nadaljevala leta 1995. V njih je sodelovalo 32 držav (če štejemo EU kot eno), ki so se sporazumele, da morajo doseči višjo stopnjo obvez in da ne bo nobena umaknila ali zmanjšala obstoječih predloženih obvez. Rezultat pogajanj je bil, da je 29 držav izboljšalo svoje sezname posebnih obvez (20 jih je izboljšalo obveze v zavarovanju, 24 v bančništvu, 17 v vrednostnih papirjih in 25 v drugih finančnih storitvah). Izboljšane obveze so bile skupaj s seznamami MFN-izjem dodane k Drugemu protokolu k GATS (Second Protocol to GATS), ki ga je 21. julija 1995 podpisal Odbor za trgovino s finančnimi storitvami (Committee on Trade in Financial Services) skupaj s Odločitvijo o sprejetju drugega protokola k GATS (Decision Adopting the Second Protocol to the GATS). Vendar pa so se pogajalci odločili za nadaljevanje pogajanj, saj so menili da je možno doseči še večjo stopnjo obvez, poleg tega pa ZDA, Kolumbija in Mavricius niso izboljšale obvez in so predložile velik obseg izjem. Pri ZDA je bil razlog za takšno dejanje mnenje, da so dogovorjeni rezultati nezadovoljivi.

Pogajanja o finančnih storitvah so se nadaljevala aprila 1997 z namenom izboljšanja obvez na osnovi dostopa do trgov. Od 1. novembra 1997 do 12. decembra 1997 so imele države članice zopet možnost umaknitve ali predložitve novih obvez in MFN-izjem v finančni dejavnosti. Rezultat teh pogajanj je bil nov in izboljšan paket obvez, ki je vseboval 56 seznamov obvez 70-ih držav članic WTO. Pet držav je prvič predložilo obveze v finančni dejavnosti, tako da se je število držav, ki so sprejele obveze v tej dejavnosti, povzpelo na 102. Seznammi so bili dodani

Petemu protokolu k GATS (Fifth Protocol to the GATS), ki so ga države članice WTO lahko podpisale do 29. januarja 1999. Z odločitvijo o sprejetju Petega protokola k GATS (Decision Adopting the Fifth Protocol to the GATS) je bilo določeno, da bo Odbor za trgovino s finančnimi storitvami spremljal sprejemanje protokola in da ne bo nobena država sprejemala ukrepov, ki se ne bi skladali s seznamami dodanimi k protokolu preden začne protokol veljati. Do 29. januarja 1999 je 53 od 71-ih držav sprejelo protokol, ki je začel veljati 1. marca 1999, ostale države so imele možnost da ga sprejmejo do 15. junija 1999. Oktobra 1999 je Odbor za trgovino s finančnimi storitvami izrazil zaskrbljenost in obžalovanje, ker deset držav še vedno ni sprejelo protokola in poudaril pomembnost sprejetja protokola s strani vseh 71 držav članic, ki so predložile obveze dodane k Petemu protokolu. Do konca leta 2000 sedem držav še vedno ni podpisalo Petega protokola. Število držav članic WTO, ki so predložile obveze v finančni dejavnosti, se je povečalo iz 102 na 104, saj sta septembra 1999 Kostarika in Nikaragva prosili za možnost naknadnega podpisa Petega Protokola. Od 103 držav članic, ki so predložile obveze v finančni dejavnosti, jih je do danes le 97 podpisalo Drugi in Peti protokol, tako da so finančne storitve na drugem mestu po številu članic, ki so sprejele obveze na različnih področjih finančne dejavnosti. Nadaljevanje pogajanj je bilo torej uspešno, saj je ob zaključku Urugvajskega kroga pogajanj le 76 držav predložilo obveze.

Komunikacijske storitve

V skladu z ministrsko odločitvijo je Skupina za pogajanja o osnovnih telekomunikacijah (Negotiating Group on Basic Telecommunications) pogajanja začela maja 1994, zaključila pa naj bi jih do 30. aprila 1996. V pogajanjih je sodelovalo 53 držav, 24 jih je sodelovalo kot opazovalke. Do aprila 1996 je 48 držav predložilo obveze o dostopu do trgov za osnovne telekomunikacije. Ker pa so nekatere udeleženske menile, da je obseg ponudb premajhen, poleg tega pa je bilo rešeno le manjše število tehničnih in regulacijskih vprašanj, je bilo nemogoče zaključiti pogajanja do 30. aprila 1996. Podane obveze in seznam MFN-izjem je postalo del Četrtega protokola k GATS (Fourth Protocol to the GATS). Od 15. januarja do 15. februarja so imele udeleženske pogajanj možnost popraviti, dodati ali umakniti sezname iz tega protokola. Skupina je pogajanja nadaljevala 19. julija 1996. Do konca pogajanj je 23 držav predložilo nove ponudbe, 32 jih je predložilo spremenjene ponudbe glede na tiste iz aprila. Tako je 15. februarja 1997 Skupina za pogajanja o osnovnih telekomunikacijah uspešno zaključila pogajanja, v katerih je 69 držav predložilo svoje obveze. V teh pogajanjih so sodelovale vse razvite države, 40 držav v razvoju in šest tranzicijskih držav. Njihov trg skupaj predstavlja 91 % svetovnega prihodka v telekomunikacijski dejavnosti v letu 1995. Nove obveze, skupaj s seznamami MFN-izjem, ki jih je predložilo devet držav, so dodane Četrtemu protokolu. Po zaključku pogajanj je še pet držav naknadno predložilo svoje obveze. Tri pa so svoje obveze v četrtem protokolu izboljšale. Države, ki so predložile obveze so morale Četrti protokol sprejeti do 30. novembra 1997. To je naredilo le 50 držav, zato je protokol prišel v veljavo 5. februarja 1998, ostalih dvajset držav pa je imelo možnost podpisa do 31. julija 1998. Do takrat ga je podpisalo enajst držav, devet pa še vedno ne.

Uspeh pogajanj je bil predvsem povezan s spremembami, ki jih je v tistem času doživljalo področje telekomunikacij. V preteklosti so telekomunikacijske storitve zagotavljali monopolisti, ki jih je ščitila država. V začetku devedesetih let pa je večina držav začela s privatizacijo telekomunikacijskih podjetij in deregulacijo telekomunikacijskega področja, zato ob koncu Urugvajskega kroga pogajanj še ni bilo nobenih resnih obvez v tej dejavnosti, ker še ni bilo znano, kakšno bo nadaljnje delovanje trga. V nadaljevanju pogajanj pa je veliko držav (69) predložilo obveze za liberalizacijo te dejavnosti. Vendar pa je praksa v nekaterih državah pokazala, da so kljub liberalizaciji v nekaterih primerih monopoli še vedno obdržali svojo moč. Zato so v okviru pogajanj pripravili poseben seznam regulativ, ki naj bi omogočil enakovreden dostop do trgov za vse ponudnike. Ta seznam je v celoti sprejelo 57 držav, šest jih je sprejelo nekoliko prilagojene regulative, ostalih šest pa seznama ni sprejelo (Special Study No. 6: Market Access: Unfinished Business, 2000, str. 110).

Skupno število držav članic, ki so predložile obveze v komunikacijski dejavnosti znaša 99, od tega jih je 69 na področju osnovnih telekomunikacij, ostalih 30 držav pa je predložilo obveze tudi/samo v drugih komunikacijskih storitvah (ostale telekomunikacije, poštne storitve, audiovizualne storitve in druge storitve).

Pomorski promet

Odločitev o nadaljevanju pogajanj je bila sprejeta predvsem zaradi odločitev ZDA in EU, da ne bosta sprejeli obvez na tem področju. Ostalih 31 držav, ki so obveze že sprejele v okviru Urugvajskega kroga pogajanj, so jih obdržale, čeprav je veljalo, da jih lahko v teku pogajanj, kadarkoli umaknejo spremenijo ali dodajo nove.

V pogajanjih sta le dve državi (Islandija in Norveška) izboljšali svoje obveze, Kanada in Malezija sta jih zmanjšali, Avstralija in Dominikanska republika pa sta jih umaknili. Ob zaključku pogajanj je 39 držav predložilo obveze na tem področju. Večina omejitev se nanaša na največji možni delež tujcev v lastniški sestavi, na zahteve o lasništvu in registraciji ladij pod nacionalno zastavo, diskriminacijske davke in pristaniške pristojbine ...

Pogajanja so prekinili zaradi premajhnega števila obvez in se dogovorili, da se bodo nadaljevala v naslednjem krogu WTO-pogajanj. Neuspeh pogajanj je potrebno pripisati predvsem neuspehim pogajanjem med ZDA in EU, ki se nista sporazumeli o obsegu obvez. Če bi ti dve državi predložili obveze bi jima sledile tudi ostale.

Kljub majhnemu številu obvez področje pomorskega prometa ni več zaščiteno v takšni meri, kot je bilo včasih, saj se je v zadnjih letih veliko število omejitev zmanjšalo (npr. ukinitve bilateralnih dogovorov med trgujočimi državami, manj privatnih monopolov nad pristaniškimi storitvami ...). Še vedno pa obstajajo druge ovire za poslovanje, ki jih v pogajanjih niso mogli rešiti (omejen in nadzorovan dostop do pristanišč in pristaniških storitev, omejitve za ustanovitev podjetij v tujini, ukrepi, ki dajejo prednost uporabi nacionalnih prevoznikov, nepotrebni postopki v pristaniščih ...)

Druge storitvene dejavnosti

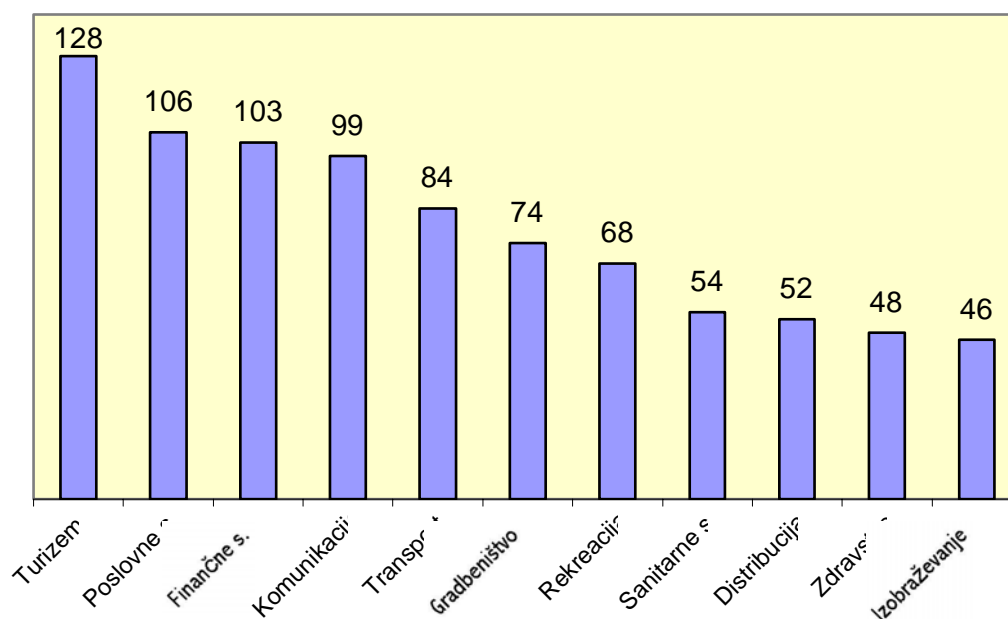
Turizem je bil že pred zaključkom Urugvajskega kroga pogajanj precej liberalizirana dejavnost, kar tudi pojasnuje, zakaj je kar 128 držav članic (90 %) navedlo obveze v vsaj enem od področij turizma. Tudi v gradbeni dejavnosti je število držav članic, ki so sprejele obveze vsaj na enem pomembnem področju gradbene dejavnosti precej visoko (74).

Večina držav se je v okviru Urugvajskega kroga pogajanj izogibala sprejetju obvez v zdravstveni dejavnosti. Tako je le 43 držav članic sprejelo obveze na področju medicine in zobozdravstva, 39 pa na področju bolnišničnih storitev (The Developmental Impact of Trade Liberalization Under GATS, 1999, str. 4).

Razvite države so sprejele obveze v skoraj vseh glavnih storitvenih dejavnostih. Izjeme so ZDA in EU, ki nista vključili obvez v dejavnosti pomorskega prometa in Kanada, EU in Švica v avdiovizualnih storitvah. Večje število razvitih držav se je odločilo, da ne bo sprejelo obvez v zdravstveni (Kanada, Finska, Islandija in Švedska) in izobraževalni (Kanada, Finska, Islandija, Švedska, Lihtenstein, Nova Zelandija, Norveška in Švica) dejavnosti.

Število dejavnosti, za katere so sprejele obveze države v razvoju, se zelo razlikuje. Vendar pa ni nobene posebne povezave med stopnjo razvitosti države in številom dejavnosti, v katerih so bile obveze predložene. Nekatere države v razvoju so predložile obveze v prav toliko ali pa še več področjih kot pa razvite države. To velja predvsem za države, ki so k WTO pristopile po letu 1995.

Slika 1: Obveze po sektorjih (število držav članic) v juniju 2000

Vir: Special Study No. 6: Market Access: Unfinished Business: Post-Uruguay Round Inventory and Issues, 2000, str. 107.

4.2.2. Pregled obvez po načinu oskrbe s storitvami (pregled "globine" obvez)

Stopnja dostopa, ki jo dovoljuje določena obveza, je odvisna od števila in narave omejitev navedenih pri tej obvezi. Omejitve so lahko horizontalne (veljajo za vse storitvene dejavnosti) ali specifične za posamezno storitveno dejavnost.

Večina nacionalnih seznamov ne vsebuje horizontalnih omejitev za prvi in drugi način oskrbe s storitvami. Tudi število posebnih omejitev glede teh dveh načinov je majhno v večini storitvenih dejavnosti. Potrošnja storitev v tujini (drugi način oskrbe) že pred zaključkom Urugvajskega kroga pogajanj ni bila preveč omejena, saj države nimajo posebnega interesa omejevati potrošnje svojih državljanov v tujini. Omejitve za ta način oskrbe s storitvami se pojavljajo v obliki zahtevanih viz in prenosu omejene količine denarja, kar pojasnuje, zakaj je ta način neomejen v 50 % primerih, kar je precej več kot pri ostalih načinih oskrbe s storitvami. Ta način oskrbe je najbolj značilen za turizem, za katerega je več kot polovica sprejetih obvez neomejena za ta način potrošnje. V gradbeni dejavnosti je kar 70 % vseh obvez neomejenih za ta način, podobno je tudi v zdravstveni in izobraževalni dejavnosti.

Nasprotno je za četrti način, ki je najbolj omejen in reguliran način oskrbe, procent neomejenih (polnih) obvez skoraj enak nič, čeprav so bila pogajanja o gibanju delovne sile podaljšana ravno z namenom zmanjšanja omejitev. V večini primerov je bilo gibanje neomejeno le za poslovne obiske in gibanja vodilnega in strokovnega osebja znotraj multinacionalnih podjetij. Pogajanja so se končala 30. junija 1995 brez posebnih rezultatov. Avstralija, Kanada, EU, Indija, Norveška, Švica so izboljšale obveze, ki so jih naredile že med Urugvajskim krogom pogajanj in so bile dodane k Tretjemu protokolu h GATS (Third Protocol to the GATS). Obveze omogočajo dostop do trgov za neodvisne tuje strokovne delavce v številnih poslovnih področjih in podaljšanje dovoljenega časa, ki ga lahko preživijo v tuji državi. Rezultati pogajanj niso ugodni za države v razvoju, ki imajo primerjalne prednosti v relativno nizko izobraženi delovni sili in delovno intenzivnih storitvah in so najbolj zahtevale podaljšanje pogajanj na tem področju in si od njih tudi obetale koristi.

Za četrti način je večina držav navedla obveze v horizontalnem delu seznama. Omejitve lahko razdelimo v tri skupine (Market Access for Goods and Services: Overview of the Results, 1994, str. 49):

1. Kvantitativne omejitve dostopa do trgov z omejitvijo števila tujih fizičnih oseb, ki lahko ponujajo storitve. Omejitve so izražene v obliki kvote na procent tujih zaposlenih oseb in z različnimi zahtevami.
2. Obveze, ki dovoljujejo in urejajo dostop do trgov in začasno bivanje nekaterih vrst zaposlenih (poslovni obiski, gibanje vodilnega in strokovnega osebja znotraj multinacionalnih podjetij), medtem ko za ostale vrste zaposlenih obveze ne veljajo.
3. Horizontalne obveze, ki dajejo določenim vladnim institucijam neomejeno pooblastilo, da same ocenijo, kdaj in komu bodo dovolile začasen dostop in bivanje.

Iz tabele 3 (Priloga str. 2) je razvidno, da 70 držav dovoli gibanje fizičnih oseb znotraj multinacionalnih podjetij, vendar le zaposlenim na višjih položajih, izvršilnemu osebju, managerjem in specialistom. Od tega je pri 14-ih primerih gibanje omejeno s kvotami. V 50-ih seznamih ni omejitev glede nacionalne obravnave fizičnih oseb, v 35-ih primerih pa obstaja diferenciacija v obliki izključitve iz dostopa do vladnih nadomestil ali nakupa nepremičnin.

Majhen obseg obvez za četrti način je potrebno pripisati bojazni držav, da bi odstranitev omejitev povzročila migracije delovne sile za daljše časovno obdobje. Vendar pa Dodatek o gibanju fizičnih oseb določa, da se GATS ne vmešava v migracijsko politiko držav članic. Koristi od liberalizacije četrtega načina bi lahko imele razvite države, ki so neto uvoznice storitev na četrti način in države v razvoju, ki so neto izvoznice storitev na četrti način. Državljanji držav v razvoju bodo imeli možnost zaposlitve v tujini, kjer bodo lahko izboljšali svojo usposobljenost in ob vrnitvi v domačo državo prispevali k razvoju domačega človeškega kapitala. Razvite države ne bodo imele več težav s kratkoročnim pomanjkanjem delovne sile, dostop do cenejše delovne sile, ki bo znižala pritisk na inflacijo plač (Special Study No. 6: Market Access: Unfinished Business: Post-Uruguay Round Inventory and Issues, 2000, str. 113).

Razlogov za liberalizacijo gibanja delovne sile v novem krogu pogajanj je veliko, poleg tega pa je še veliko nerešenih vprašanj, ki jih bo potrebno razrešiti. Predvsem bo potrebno pri sprejemanju novih obvez bolj natančno določiti, za kateri tip fizične osebe (vodilni delavci, specialisti ...) določen dostop (za ustanovitev podjetja, za vzpostavitev poslovnih stikov ...) velja, na kakšen način se fizične osebe lahko gibljejo, koliko časa lahko ostanejo. Zato bodo potrebna pogajanja po posameznih storitvenih dejavnostih, da bi zmanjšali število horizontalnih omejitev, ki veljajo sedaj (to število se giblje okrog 100, medtem ko je pri drugem načinu le 20).

Kljub sedanjemu majhnemu deležu je četrti način oskrbe s storitvami izredno pomemben v vseh storitvenih dejavnostih. Za finančne storitve je tako pomemben, da je začetek pogajanj celo sovpadal in da je nekaj držav sodelovalo v pogajanjih o finančnih storitvah samo z namenom, da bi se izboljšal dostop do njih na četrti način, ki je pomemben tudi v delovno intenzivnih storitvah in bi omogočal dostop do cenejše delovne sile (npr. najem tuje posadke na ladijah, tuji gradbeni delavci).

Čezmejna oskrba (prvi način) in poslovna prisotnost (tretji način) sta dva najpomembnejša načina oskrbe s storitvami, saj vsak od njiju predstavlja 40 % celotne trgovine s storitvami, drugi način predstavlja 20 %, medtem ko je četrti način zaradi številnih omejitev gibanja delovne sile v mednarodni trgovini nepomemben. Tretji način postaja za nekatere predvsem novejša storitvena dejavnosti pomembnejši od prvega načina, saj je nekatere storitve možno zagotoviti samo s poslovno prisotnostjo. Države članice so za prvi način sprejele več polnih obvez kot za tretji način, poleg tega pa je za prvi način naveden večji delež "brez obvez" kot za tretji način. Razlogi, da so države članice sprejele manjši delež obvez za prvi način, so lahko

naslednji (Special Study No. 6: Market Access: Unfinished Business: Post-Uruguay Round Inventory and Issues, 2000, str. 105):

- v nekaterih dejavnostih (hotelirstvo, restavracije, gradbeništvo, zdravstvene storitve) oskrba s storitvami na prvi način tehnično ni mogoča, zato se državam članicam ni zdelo potrebno sprejeti obvez (Tabela 4, Priloga str. 2)
- razlogi so lahko tudi politični; namreč neka država ne želi zagotoviti dostopa do trgov za storitve, za katere ne morejo izvajati omejitev

Po drugi strani so države sprejele večji delež obvez za tretji način zaradi želje po povečanju tujih neposrednih investicij. Vendar pa to ne velja za osnovne telekomunikacijske, bančne in zavarovalniške storitve, ki so zelo omejeni glede na tretji način.

Iz tabele 4 (Priloga str. 2) je razvidno, da je število omejitev glede tretjega in četrtega načina oskrbe s storitvami majhno, vendar to pomeni le, da je večina omejitev glede teh dveh načinov oskrbe navedenih v horizontalnem delu seznamov.

Tabela 2 (Priloga str. 1) kaže, da je 87 držav navedlo horizontalne obveze na tretji način. Od tega jih 31 ni navedlo nobenih horizontalnih omejitev za dostop na trge s poslovno prisotnostjo. 55 jih je navedlo omejitve, od tega jih dvajset predvideva največji možni delež tujcev v lastništvu podjetja, 25 jih zahteva, da se podjetje ustanovi v določeni obliki (npr. kot podružnica). Kar zadeva nacionalno obravnavo tujih ponudnikov storitev je 68 od 87 držav, ki so navedle horizontalne obveze, omejilo nacionalno obravnavo (večina jih zadeva nakup nepremičnin in dostop do nadomestil).

V pogajanjih o finančnih storitvah v letu 1997 so se pogajalci osredotočili na zmanjšanje omejitev za tretji način – poslovno prisotnost. To jim je tudi uspelo, saj je večje število držav zmanjšalo omejitve za različne načine poslovne prisotnosti in zmanjšalo zahteve o lastniški sestavi podjetij, ki nastanejo s pomočjo tujih neposrednih investicij. Nekaj držav je prvič dopustilo večinsko lastništvo tujcem in se odpovedalo monopolom na nekaterih storitvenih področjih.

Tudi v nadaljevanju pogajanj o osnovnih telekomunikacijskih storitvah je bil glavni cilj čim več obvez za tretji način. Od 69-ih držav, ki so sodelovale na pogajanjih, jih je kar 60 dovolilo poslovno prisotnost. Med njimi tudi veliko držav v razvoju, ki so s tem pokazale, da bodo domače ponudnike izpostavile konkurenci in tako omogočile razvoj te dejavnosti.

Tabela 1: Struktura obvez za dostop do trgov – primerjava med državami, ki so bile članice WTO pred letom 1995, in državami, ki so postale članice WTO po letu 1995

	Prvi način			Drugi način			Tretji način		
	Polne obveze	Delne obveze	Brez obvez	Polne obveze	Delne obveze	Brez obvez	Polne obveze	Delne obveze	Brez obvez
Članice po letu 1995	52	24	24	71	24	5	36	61	3
Članice pred letom 1995	26	50	24	48	50	2	10	89	1
Vse države članice	32	38	30	51	39	10	15	82	3

Vir: Special Study No. 6: Market Access: Unfinished Business: Post-Uruguay Round Inventory and Issues, 2000, str. 116.

Pri pregledu obvez po načinih oskrbe se je zopet izkazalo, da države v razvoju nimajo posebnih težav pri sprejemanju obvez, saj se stopnja obvez po posameznih načinih oskrbe s storitvami ne razlikujejo bistveno glede na stopnjo razvitosti države, ki so obveze sprejele.

4.3. MFN-IZJEME

Ob koncu Urugvajskega kroga pogajanj je bilo predloženo veliko število seznamov z MFN-izjemami, vendar so jih veliko uspeli znižati v nadaljevanju pogajanj na različnih področjih storitev. Na pogajanjih o finančnih storitvah leta 1995 je 13 držav od 32 sodelujočih znižalo ali umaknilo MFN-izjeme. Izjeme so bile le ZDA, Kolumbija in Mavricius, ki so predložile velik obseg izjem. Pogajanja leta 1997 so bila še bolj uspešna, saj je le še 16 držav obdržalo sezname z MFN-izjemami. ZDA, Indija in Tajska so umaknile večji obseg MFN-izjem; manjše število držav je predložilo omejene MFN-izjeme ali obdržalo obstoječe, več držav (Madžarska, Mavricius, Filipini in Venezuela) je zmanjšalo obseg MFN-izjem.

Posebna situacija obstaja v telekomunikacijski dejavnosti, kjer je v nadaljevanju pogajanj 37 držav je predložilo MFN-izjeme, vendar pa jih velja le 25, ker se pogajanja niso zaključila. Ostalih 12 držav ni predložilo nobenih obvez, zato so njihove MFN-izjeme suspendirane.

Tabela 2: Število MFN-izjem po dejavnostih, marec 2000

Storitvena dejavnost	Število ukrepov
Transportne storitve	147
Pomorski promet	63
Letalski promet	22
Ostali transport	62
Komunikacijske storitve	98
Telekomunikacijske storitve	19
Ostale komunikacijske storitve	79
Finančne storitve	51
Poslovne storitve	22
Rekreacijske, kulturne in športne storitve	4
Distribucijske storitve	3
Gradbene storitve	2
Zdravstvene in socialne storitve	1
Turizem in storitve povezane s potovanji	1
Ostale storitve	73

Vir: Special Study No. 6: Market Access: Unfinished Business: Post-Uruguay Round Inventory and Issues, 2000, str. 101.

V Urugvajskem krogu pogajanj so države predložile 95 seznamov obvez (Evropska unija je predložila skupen seznam v imenu svojih 12 držav članic), ki se nanašajo na trgovino s storitvami. Približno dve tretjini držav članic WTO (61 seznamov) je navedlo MFN-izjeme. Največ izjem se nanaša na transport (pomorski promet), komunikacije (avdiovizualne storitve), finančne in poslovne storitve. Večje število drugih izjem velja horizontalno, za vse dejavnosti, predvsem omejitve za tretji in četrti način oskrbe s storitvami. Čeprav predložene izjeme ne smejo biti v veljavi več kot deset let, je v večini primerov navedeno za čas delovanja izjeme 'nedoločen'.

MFN-izjeme lahko veljajo le za tista področja in načine oskrbe s storitvami, za katere država članica ni predložila nobenih obvez. Ko je obveza za neko področje predložena, jo mora država upoštevati in ne sme predložiti MFN-izjeme. To pomeni, če je za neko dejavnost sprejetih veliko neomejenih (polnih) obvez, potem bo toliko manj MFN-izjem. Svet za trgovino s storitvami je konec leta 1999 pregledal sezname izjem. Proces je bil končan jeseni 2000, njegov namen je bil preveriti ali so predložene izjeme še upravičene. Veliko držav je spoznalo, da njihove predložene izjeme niso več potrebne, nekaj jih je začelo razmišljati o zmanjšanju obsega ali celo umaknitvi MFN-izjem, druge pa so poudarile, da okoliščine za zadržanje izjem še obstajajo. To je kar dobro izhodišče za nadaljna pogajanja o posebnih obvezah, čeprav verjetno veliko izjem ne bo umaknjenih pred iztekom roka desetih let, pa še potem je možnost, da jih podaljšajo.

5. ANALIZA MEDNARODNE TRGOVINE S STORITVAMI

Kjub visokemu deležu storitvenega sektorja v BDP, je delež storitev v mednarodni menjavi precej manjši in se giblje okoli 20 %. V preteklosti je bila mednarodna trgovina z večino storitev nemogoča zaradi številnih tehničnih ovir. Z razvojem telekomunikacijske tehnologije so bile ovire za trgovanje za večino storitev odpravljene. Mednarodno trgovino tudi ovirajo številne državne regulative. Tudi te se v zadnji letih vse bolj zmanjšujejo.

Kljub privatizaciji, še vedno obstaja veliko storitev, ki jih zagotavlja država in so proizvedene doma ter namenjene domači potrošnji (javne storitve). V mednarodno trgovino vstopajo samo komercialne storitve. Glede na klasifikacijo, ki jo uporablja IMF, katerega plačilnobilančne statistike so osnovni vir podatkov za analizo mednarodne trgovine, so v tej statistiki zajete le tiste komercialne storitve, katerih trgovina poteka na prvi in drugi način. Če bi torej upoštevali tudi mednarodno trgovino s storitvami, ki jih ponudniki storitev ponudijo na tretji in četrti način, bi bil delež storitev v mednarodni trgovini precej višji.

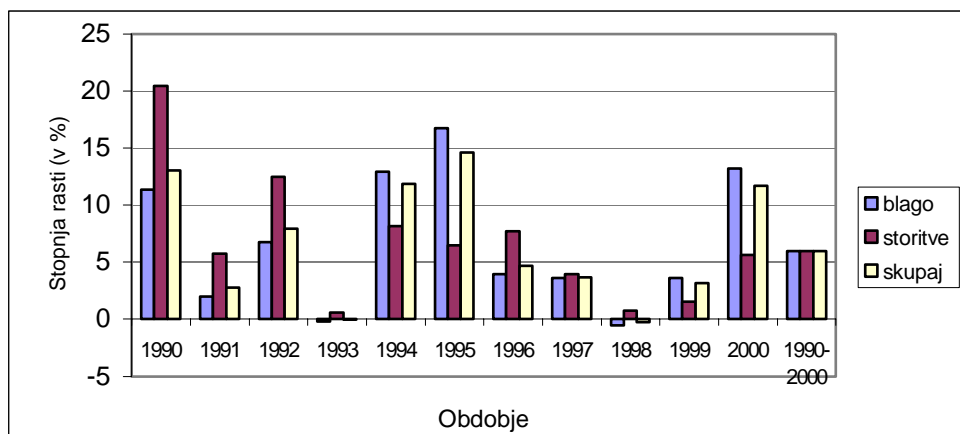
5.1. ANALIZA MEDNARODNE TRGOVINE S STORITVAMI NA OSNOVI PLAČILNOBILANČNE STATISTIKE (BOP-statistike)

5.1.1. Število držav, ki sporočajo podatke

Tabela 5 v Prilogi na str. 3 prikazuje, v kakšnih podrobnostih različne države sporočajo IMF podatke o trgovini s storitvami. Skoraj vse države članice IMF sporočajo podatke o trgovini s storitvami po treh kategorijah: transport, potovanja in druge komercialne storitve. Manjše število držav sporoča razčlenjene podatke po področjih transportne dejavnosti in potovanj. Še manjše število držav sporoča podatke razčlenjene po dejavnostih (gradbeništvo, finančne storitve, računalniške in informacijske storitve ...) v kategoriji ostale komercialne storitve. Razpoložljivi podatki v večini primerov niso primerljivi, ker različne države v neko storitveno dejavnost vključujejo različna področja. Kljub vse večji vlogi storitev v mednarodni trgovini se države ne zavedajo, da je potrebno spremljati trgovino s storitvami po posameznih storitvenih dejavnostih in področjih. V obdobju 1995–1997 je opaziti padec števila držav, ki sporočajo o trgovini s storitvami po posameznih storitvenih področjih. Padec je nekoliko povezan tudi z zamudami v sporočanju, saj nekatere države sporočajo podatke z nekajletno zamudo, vendar je vseeno trend zaskrbljujoč. Vlogo trgovine s storitvami v celotni trgovini in narodnem gospodarstvu je možno preučiti le s točnimi, pravočasnimi in razčlenjenimi podatki.

5.1.2. Primerjava stopenj rasti izvoza blaga in komercialnih storitev

Slika 2: Stopnje rasti izvoza blaga, storitev in skupnega svetovnega izvoza, v obdobju 1990–2000

Vir: Tabela 6, Priloga, str. 3.

Iz Slike 2 je razvidno, da je v letih 1990, 1991 in 1992 svetovni izvoz storitev rasel po dvakrat večji stopnji kot izvoz blaga. V letu 1993 in 1998 je bila zabeležena negativna stopnja rasti izvoza blaga in celotnega izvoza, medtem ko stopnja rasti izvoza storitev ni bila negativna, ampak zelo blizu nič. Padec stopnje rasti svetovnega izvoza storitev v letu 1993 se pripisuje recesiji v Zahodni Evropi in visoki vrednosti ameriškega dolarja do evropskih valut (International Trade 1995, 1995, str. 11).

V letih 1994 in 1995 si je svetovna trgovina, glede na leto 1993, opomogla, saj je celotni svetovni izvoz in izvoz blaga celo presegel stopnjo rasti iz leta 1990, tako da so stopnje rasti izvoza blaga in celotnega izvoza presegale stopnjo rasti izvoza storitev. V letu 1996 se je stopnja rasti svetovnega izvoza in izvoza blaga glede na leto 1995 zmanjšala, medtem ko se je stopnja rasti svetovnega izvoza storitev povečala. Na nizke stopnje rasti svetovnega izvoza blaga in storitev v letu 1996 je podobno kot v letu 1993 vplivala recesija v Zahodni Evropi in okrepitev ameriškega dolarja.

V letu 1997 ni prišlo do velikih sprememb v izvozu blaga, medtem ko se je stopnja izvoza storitev zmanjšala za polovico glede na prejšnje leto. Svetovna trgovina si je zopet opomogla v letu 1999 in predvsem v letu 2000, predvsem zaradi velikega povečanja izvoza blaga, medtem ko je bilo povečanje izvoza storitev precej manjše.

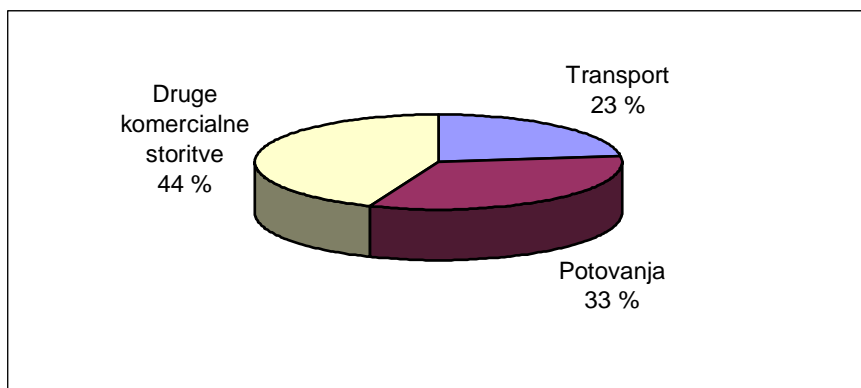
Rast izvoza storitev v zadnjih letih ne presega več rasti izvoza blaga, kot se je to dogajala v 80. letih. V zadnjem desetletju so v večini let stopnje rasti izvoza storitev presegale stopnje rasti izvoza blaga, vendar pa je bila v letih 1999 in 2000 stopnja izvoza blaga veliko večja od

stopnje rasti izvoza storitev. Povprečni letni stopnji rasti izvoza storitev in izvoza blaga sta v obdobju 1990–2000 enaki (6 %) (Annual Report 2001, 2001, str. 9).

5.1.3. Svetovni izvoz komercialnih storitev po kategorijah

Iz tabele 8 (Priloga str. 4) je razvidno, da je vrednost svetovnega izvoza transportnih storitev v obdobju 1992–1999 naraščala, vendar se je njihov delež v izvozu celotnih komercialnih storitev v zadnjem desetletju vztrajno zmanjševal. Tudi vrednost izvoza potovanj se je v istem obdobju povečevala, njihov delež v celotnem izvozu komercialnih storitev pa je nekoliko bolj ustaljen. Transportne storitve predstavljajo približno četrtno vseh komercialnih storitev, potovanja pa tretjino vseh komercialnih storitev. Ostalo predstavljaja kategorija ostale komercialne storitve.

Slika 3: Delež svetovnega izvoza komercialnih storitev po kategorijah v letu 1999

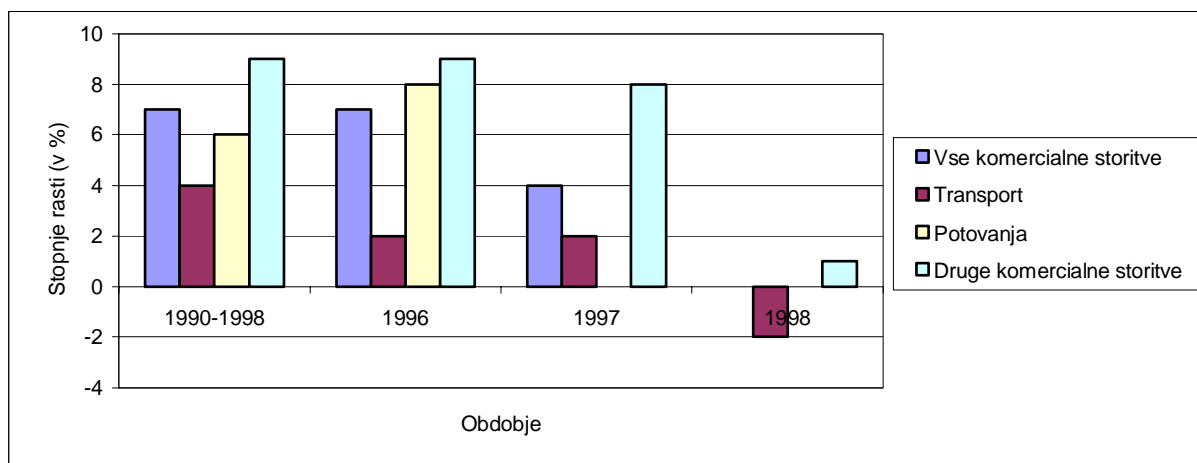
Vir: Tabela 8, Priloga str. 4.

Kategorija ostale komercialne storitve v zadnjem desetletju vse bolj pridobiva na pomenu. Njihov delež se povečuje predvsem na račun zmanjševanja deleža transportnih storitev. Poleg tega pa je tudi najbolj dinamična od ostalih dveh, saj so v letih 1990–2000 zabeležene največje stopnje rasti.

Komunikacijske storitve v kategoriji druge komercialne storitve predstavljajo v povprečju okoli 5 %, gradbene storitve okoli 8 %, finančne storitve 8 %, računalniške in informacijske storitve 3 % in licenčnine 13 % (A Review of Statistics on Trade Flows in Services, 1997, str. 31).

Slika 4: Stopnje rasti izvoza komercialnih storitev po kategorijah v obdobju 1990–1998

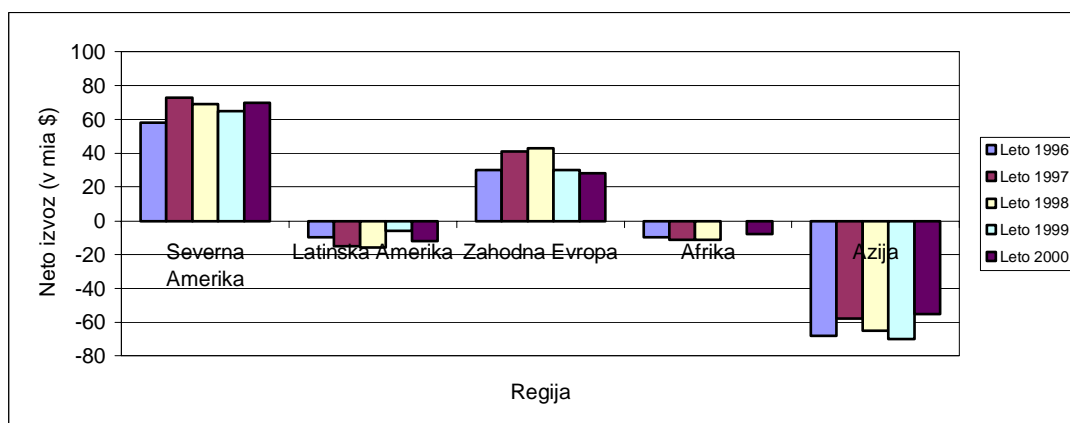

Vir: Tabela 7, Priloga, str. 4.

V letu 1999 je svetovni izvoz transportnih storitev rasel po 1,5 % povprečni letni stopnji, potovanj in drugih komercialnih storitev pa po 2–3 % povprečni letni stopnji (Annual Report 2000, 2000, str. 11). V letu 2000 je bilo opaziti, da je kategorija transportne storitve rasla z enako 4,5 % povprečno letno rastjo kot ostali dve kategoriji. To je precej nenavadno, saj so bile stopnje rasti izvoza transportnih storitev z zadnjem desetletju vedno manjše kot stopnje rasti ostalih dveh kategorij. Tako je bila v obdobju 1900–2000 povprečna letna stopnja rasti izvoza transportnih storitev 4 %, medtem ko se je pri ostalih komercialnih storitvah gibala okoli 8 % (Annual Report 2001, 2001, str. 15).

5.1.4. Svetovni izvoz in uvoz komercialnih storitev po regijah

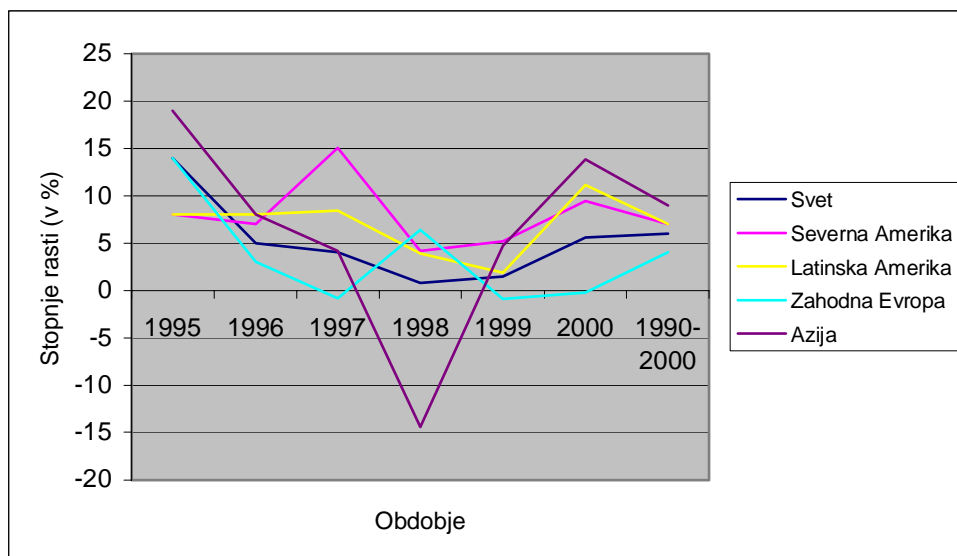
Slika 5: Vrednost neto izvoza storitev (v mia dolarjev) po regijah v obdobju 1996-2000

Vir: Tabela 9 in 10, Priloga, str. 5.

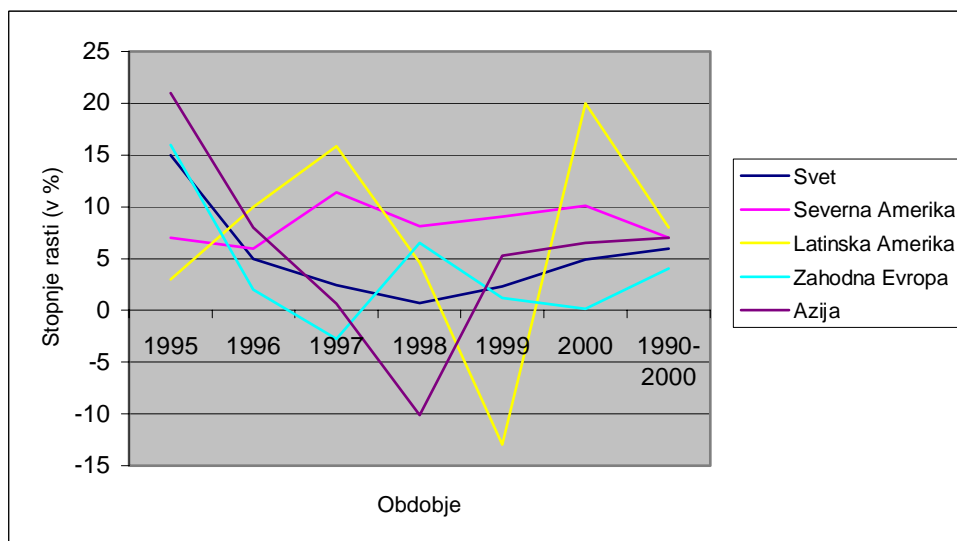
Severna Amerika in Zahodna Evropa sta neto izvoznici komercialnih storitev, Azija, Latinska Amerika in Afrika pa neto uvoznice komercialnih storitev.

Slika 6: Stopnje rasti izvoza komercialnih storitev (v %) po regijah v obdobju 1995–2000

Vir: Tabela 9, Priloga, str. 5.

Slika 7: Stopnje rasti uvoza komercialnih storitev (v %) po regijah v obdobju 1995–2000

Vir: Tabela 10, Priloga, str. 5.

V letu 1995 je bilo opaziti visoko stopnjo rasti uvoza in izvoza komercialnih storitev v vseh regijah, vendar se je ta že leta 1996 zmanjšala predvsem v Zahodni Evropi, kjer je bila zelo pod svetovnim povprečjem. V Severni in Latinski Ameriki se stopnja rasti izvoza in uvoza v letu 1996 ni bistveno spremenila glede na leto 1995 in je bila celo nad svetovnim povprečjem.

V letu 1997 so se stopnje rasti izvoza in uvoza komercialnih storitev v treh najpomembnejših regijah (Severna Amerika, Zahodna Evropa in Azija) še zmanjšale glede na leto 1996. Severna Amerika je bolj odporna na gospodarska nihanja in spremembe rasti mednarodne trgovine v tej

regiji niso velike (1–2 odstotne točke), tako da je bila še vedno nad svetovnim povprečjem. Na padec stopnje rasti svetovnega izvoza je vplival predvsem izrazit padec stopnje rasti v Zahodni Evropi, kjer v izvozu ni prišlo do povečanja, uvoz pa se je celo zmanjšal (Zahodna Evropa predstavlja 45 % celotne trgovine s komercialnimi storitvami). V teh treh regijah so stopnje rasti izvoza presegale stopnje rasti uvoza, medtem ko je bilo v Latinski Ameriki in Afriki ravno obratno. V Latinski Ameriki so bile stopnje rasti izvoza in uvoza največje in so močno presegale svetovno povprečje. Podobno je tudi v Afriki stopnja uvoza presegala svetovno povprečje.

V letu 1998 so skoraj vse regije zabeležile močan padec rasti v izvozu in uvozu, v Aziji in Afriki celo negativne stopnje rasti. Izjema je le Zahodna Evropa, ki je zabeležila precejšnje povečanje izvoza in uvoza glede na prejšni dve leti in močno presega povprečne svetovne stopnje rasti. V tem letu so imele države neto izvoznice komercialnih storitev višje stopnje rasti uvoza kot izvoza.

K povečanju svetovne trgovine s komercialnimi storitvami v letu 1999 sta najbolj prispevali Severna Amerika in Azija, katerih stopnje rasti izvoza in uvoza so močno presegale svetovno povprečje. Rast v Zahodni Evropi je bila zopet pod svetovnim povprečjem, v Latinski Ameriki pa je bila celo negativna. Podobno kot v letu 1998 so imele države neto izvoznice višje stopnje rasti uvoza, medtem ko so imele države uvoznice višje stopnje rasti izvoza.

V letu 2000 so skoraj vse regije imele visoke stopnje rasti izvoza in uvoza, razen v Zahodni Evropi so bile stopnje rasti negativne, kar je vplivalo na nekoliko nižje povprečne svetovne stopnje rasti. Negativne stopnje rasti v Zahodni Evropi je potrebno pripisati depreciaciji evra. Če bi vrednost trgovine s komercialnimi storitvami Zahodne Evrope izrazili v evrih, namesto v dolarjih, bi bila stopnja rasti izvoza 13,5 % in uvoza 14,5 % (Annual Report 2001, 2001, str. 15). Največje povečanje izvoza in uvoza je bilo zabeleženo v Latinski Ameriki, kjer so bile stopnje rasti celo nekoliko večje kot v Severni Ameriki. V obeh regijah so stopnje rasti uvoza presegale stopnje rasti izvoza. Tudi iz azijski držav poročajo o visokem povečanju izvoza in uvoza.

5.1.5. Največji izvozniki in uvozniki komercialnih storitev

Iz tabele 11 v Prilogi na str. 6 je razvidno, da je prvih sedem največjih izvoznic in uvoznic komercialnih storitev istih (ZDA, Nemčija, Japonska, Velika Britanija, Francija, Italija, Nizozemska), le da se njihovi deleži v izvozu in uvozu razlikujejo. Na prvem mestu je ZDA, ki ima daleč največji delež pri uvozu in izvozu storitev pred vsemi drugimi državami.

Po letih se delež držav in rang v izvozu in uvozu komercialnih storitev ni bistveno spreminjal (Annual Report 1998, str.19, Annual Report 2000, str. 18). Do spremembe je prišlo v letu 2000, ko je WTO v svojih poročilih izločila trgovino med državami članicami EU in predstavila EU kot eno državo. V tem primeru prevzame vodilno vlogo v izvozu komercialnih

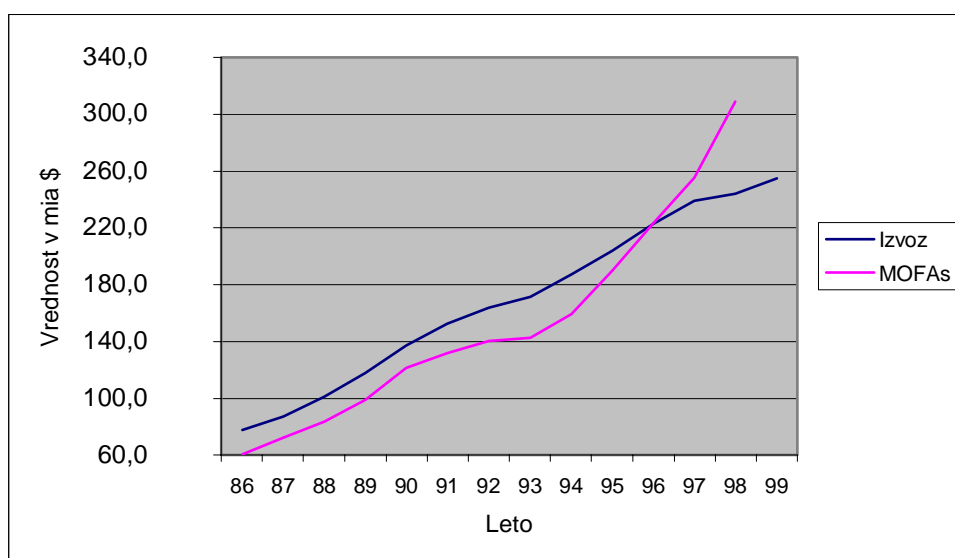
storitev v letu 2000 EU (17,2 %) pred ZDA (15,7 %), pri uvozu pa je še vedno na prvem mestu ZDA (23,9 %) pred EU (18,2 %). Pri izvozu in uvozu jima sledijo Japonska, Kanada, Kitajska in Hong Kong (WTO 2001, 2001, str. 20).

Prvih pet držav predstavlja več kot 40 % celotne svetovne trgovine s komercialnimi storitvami. Delež se pri desetih največjih uvoznikih in izvoznikih poveča na okoli 60 %. Podobne deleže dobimo tudi po posameznih storitvenih dejavnostih, čeprav je pri vseh ostalih dejavnostih, razen transporta in potovanj, število držav, ki poročajo podatke tako majhno, da je natančno analizo nemogoče narediti (Tabela 12, Priloga str. 7).

5.2. ANALIZA MEDNARODNE MENJAVE NA OSNOVI PRODAJ PODJETIJ V TUJI LASTI (FAT-statistika)

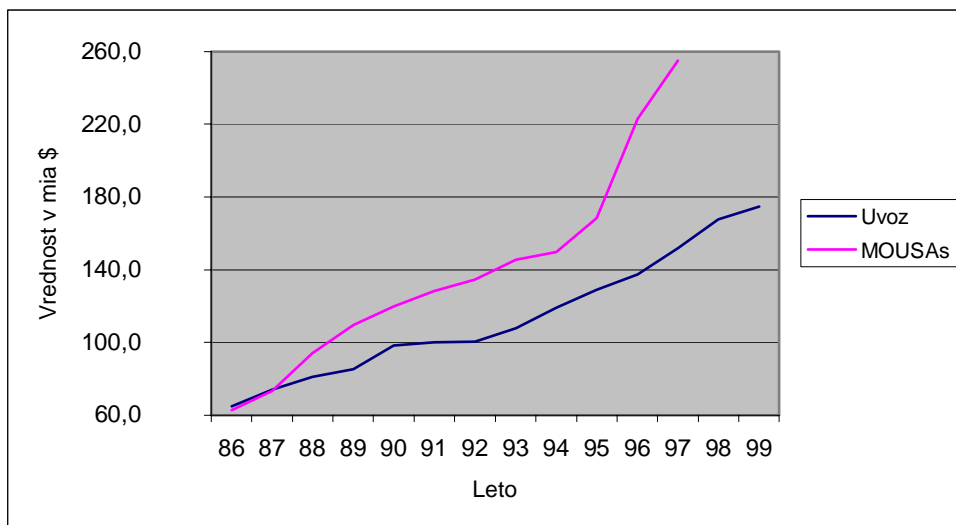
Podatki o trgovini s storitvami, ki poteka preko poslovne prisotnosti, so zelo redki. Trenutno so dostopni le za ZDA in manjše število OECD držav. ZDA je edina država, ki že več let zbira podatke o prodajah podjetij v tuji lasti (Foreign Affiliates Trade). ZDA zbira podatke o prodaji storitev tujim osebam s strani podjetij v tujini, ki so v večinski lasti podjetij ali oseb iz ZDA (Majority-Owned Foreign Affiliates – MOFAs) in o prodaji storitev podjetij v ZDA, ki so v večinski tuji lasti, državljanom ZDA (Majority-Owned U.S. Affiliates of Foreign Companies – MOSAs).

Slika 8: Izvoz komercialnih storitev (BOP) ZDA in prodaje podjetij (MOFAs) (v mia dolarjev), v obdobju 1986–1999

Vir: Tabela 13, Priloga, str. 8.

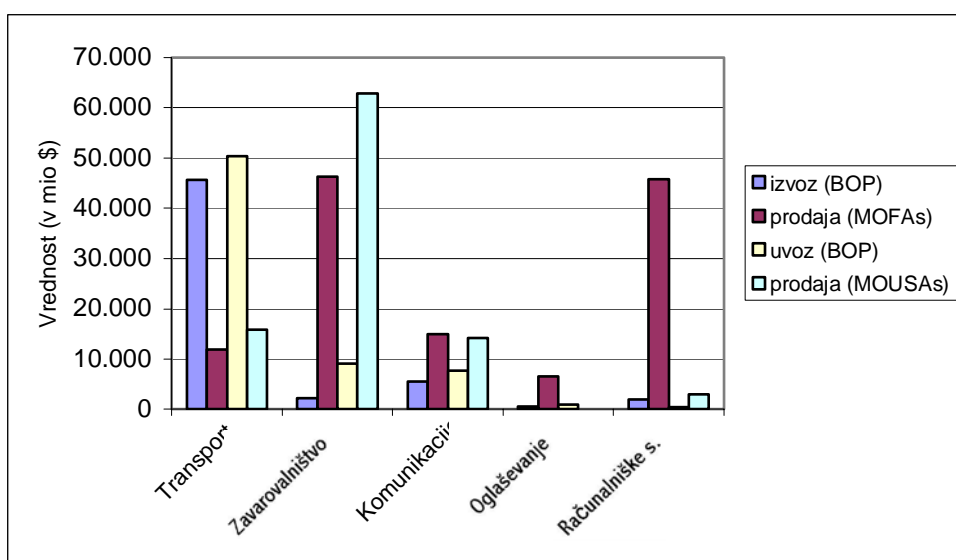
Slika 9: Uvoz komercialnih storitev ZDA (BOP) in prodaje podjetij (MOUSAs) (v mia dolarjev), v obdobju 1986–1999

Vir: Tabela 13, Priloga str. 8.

Sliki 8 in 9 kažeta, kako pomembno je spremljanje trgovine s komercialnimi storitvami preko poslovne prisotnosti, saj prodaje podjetij v tuji lasti v ZDA že od leta 1987 predstavljajo večji delež uvoza komercialnih storitev ZDA. Medtem je bil do leta 1995 izvoz, ki ga prikazuje BOP-statistika, nekoliko bolj pomemben kot prodaje podjetij, ki so v lasti oseb ali podjetij iz ZDA v tujini. Preobrat se je zgodil v letu 1996 in od takrat naprej je prodaja podjetij v tujini, ki so v lasti oseb ali podjetij iz ZDA, pomembnejša od izvoza komercialnih storitev.

Slika 10: Vrednost izvoza in uvoza komercialnih storitev ZDA in prodaja storitev podjetij v tujini (MOFAs in MOUSAs) za izbrane vrste storitev v letu 1998

Vir: Tabela 15 in 16, Priloga str. 9.

Pri večini storitvenih dejavnosti je mednarodna trgovina preko poslovne prisotnosti v tujini veliko bolj pomembna kot čezmejna oskrba. Izjema je transportna dejavnost, kjer izvoz oziroma uvoz, ki ga zabeleži BOP-statistika, predstavlja več kot 80 % celotnega izvoza oziroma uvoza transportnih storitev. Pomembnost načina oskrbe s storitvami za določeno dejavnost je odvisna od narave dejavnosti in od možnosti uporabe določenega načina oskrbe v posamezni storitveni dejavnosti.

Novembra 1997 je OCED objavila rezultate raziskave o aktivnostih podjetij v domači in tuji lasti za posamezne države. Podjetja v tuji lasti so definirana kot podjetja v večinski tuji lasti.

V raziskavi je sodelovalo enajst držav od tega jih je osem priskrbelo uporabne podatke o prihodku od prodaje proizvodov in storitev vseh podjetij in za podjetja v tuji lasti posebej. Natančne analize in primerjave vseeno niso mogoče, ker so države predstavile podatke za različna leta in nekatere države niso predstavile podatkov za vsa storitvena področja.

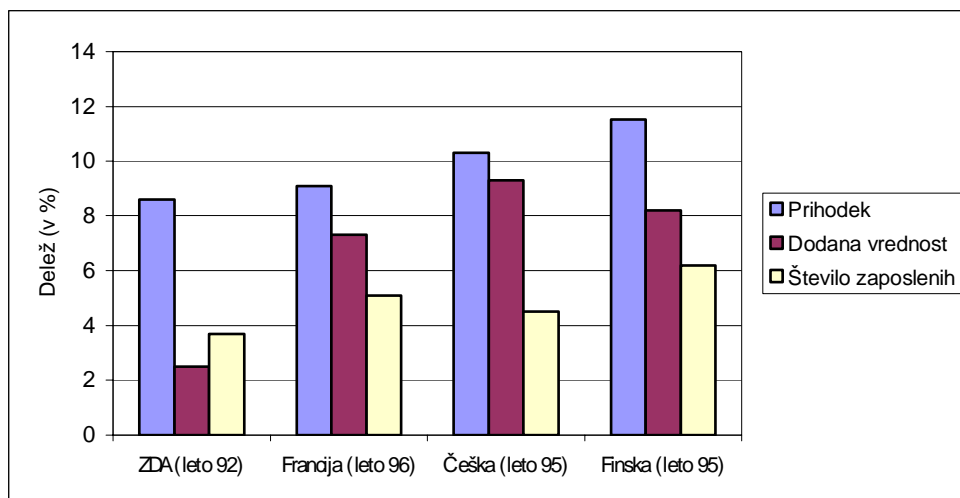
Tabela 3: Prihodek podjetij v tuji lasti (v mio dolarjev) po državah od vseh aktivnosti in od storitvenih aktivnosti posebej in delež storitvenih aktivnosti (v %) v vseh aktivnostih

Država	Leto	Vse aktivnosti	Storitvene aktivnosti	Delež storitev
ZDA	1995	1.561.879	838.522	53,7
Japonska	1994	166.207	53.839	32,4
Nemčija	1995	354.546	166.353	47,0
Francija	1996	294.828	127.498	43,3
Češka	1995	9.654	3.810	39,5
Finska	1995	23.606	13.549	57,4
Norveška	1995	42.984	26.122	60,8

Vir: Recent Developments in Services Trade – Overview and Assessment, 1999, str. 36.

Podatki iz tabele 3 prikazujejo pomembnost tujih podjetij, ki prodajajo storitve, saj so v ZDA, na Finskem in Norveškem več kot 50 % prihodka podjetij v tuji lasti ustvarila podjetja, ki ponujajo storitve. V ostalih predstavljenih državah je ta procent nekoliko manjši (40–50 %).

Slika 11: Delež podjetij v tuji lasti, ki prodajajo storitve, v prihodku, dodani vrednosti in številu zaposlenih vseh podjetij, ki prodajajo storitve, v izbranih državah

Vir: Tabela 14, Priloga, str. 8.

Tuja podjetja prispevajo pomemben delež k domači ekonomski aktivnosti. Kazalci, ki prikazujejo dinamiko ekonomske aktivnosti, so prihodek podjetij, dodana vrednost in število zaposlenih. Tuja podjetja, ki prodajajo storitve prispevajo v izbranih državah 8–12 % celotnega prihodka vseh podjetij, ki prodajajo storitve, delež dodane vrednosti pa je nekoliko manjši. Razlog za razliko med deležem prihodka in deležem dodane vrednosti je verjetno v tem, da podjetja v tuji lasti velikokrat prodajajo in kupujejo od matičnih in sestrskih podjetij. Tako se dodana vrednost porazgubi med temi podjetji.

6. SKLEP

Liberalizacija mednarodne trgovine s storitvami je veliko bolj zapleten postopek kot liberalizacija mednarodne trgovine z blagom. Liberalizacija trgovine z blagom poteka preko postopnega zmanjševanja carinskih stopenj, medtem ko to pri storitvah ni možno, saj na storitve carin ni možno uvesti. Liberalizacija trgovine s storitvami je možna le z omejevanjem državnih regulativ. To ne pomeni, da je potrebno ukiniti vse državne regulative, ampak je potrebno poiskati neko skupno stališče o tem ali neko pravilo predstavlja oviro za mednarodno trgovanje in v kakšni meri in ali je takšno pravilo potrebno za zagotavljanje kvalitete storitve in integriteto osnovnih infrastrukturnih dejavnosti.

V GATS so podobno kot v GATT vključena vsa načela pomembna za liberalizacijo mednarodnega trgovanja, le da so uporabljena na nekoliko drugačen način. Medtem ko MFN-načelo velja za vse storitve, se pri dostopu na trge in nacionalni obravnavi države odločijo v kolikšni meri se bodo obvezale k liberalizaciji.

Stopnja obvez, tako števila kot kvalitete, ki so jih predložile države članice, je precej skromna. Večina držav je predložila obveze v dejavnostih in za načine oskrbe, ki so bili že prej liberalizirani (npr. turizem). Razlogov za to je več:

- Pred Urugvajskim krogom pogajanj področje storitev, ni bilo vključeno v noben sporazum o mednarodni trgovini. Pogajalci so morali določiti popolnoma novo zakonsko podlago o mednarodni trgovini s storitvami. Čeprav so nekateri zagovarjali idejo, da bi storitve preprosto vključili v GATT, je bilo to zaradi številnih razlik med trgovino z blagom in trgovino s storitvami nemogoče. Številni problemi povezani s storitvami so povzročili, da je bilo veliko časa in energije posvečeno predvsem postavljanju pravil, in ne toliko pogajanjem o dostopu na trge.
- Kljub sedemletnemu procesu pogajanj še vedno niso rešili vseh problemov, (zahtevani standardi, licence in nadzor), zaradi česar so bile države bolj previdne v dajanju koncesij na teh področjih.
- Večina držav ni bila pobudnica dajanja koncesij, ampak so čakale na zahteve in ponudbe drugih držav članic.

Da pa je bil napredek v liberalizaciji vseeno narejen, nam kaže podatek, da je veliko število držav sprejelo obveze v telekomunikacijski in finančni dejavnosti, ki sta najpomembnejši gospodarski aktivnosti v sodobnih gospodarstvih. Optimistični so tudi podatki o novih državah članicah WTO, ki so predložile obveze v več sektorjih in na več načinov oskrbe s storitvami kot večina držav članic, ki je sodelovala v pogajanjih.

Večina rezultatov pogajanj je začela veljati šele po letu 1997. Štiriletno obdobje je, poleg nerazpoložljivosti podatkov in študij, prekratek čas za oceno o tem, v kolikšni meri je liberalizacija (sprejete obveze) vplivala na povečanje mednarodne trgovine s storitvami.

LITERATURA

1. Appleyard Dennis R. in Field Alfred J.: International Economics. Chicago: Irwin, 1995. 656 str.
2. Bhagwati Jagdish: Political Economy and International Economics. Cambridge (MA), London: The MIT Press, 1991. 564 str.
3. Bhagwati Jagdish: The World Trading System at Risk. New York: Harvester Wheatsheaf, 1991. 156 str.
4. Bressand Albert, Nicolaidis Kalypso: Strategic Trends in Services: An Inquiry into the Global Service Economy. Grand Rapids (Philadelphia): Ballinger, 1989. 360 str.
5. Foreign Trade in the Present and a New International Economic Order. Fribourg (Switzerland): University Press, 1988. 426 str.
6. Grimwade Nigel: International trade: New Paterns of Trade, Production and Investment. London: Routledge, 1994. 460 str.
7. Hill, T.P.: On Goods and Services: Reviw of Income and Wealth, series 23, No 4., december 1977. str. 315-338.
8. Hoekman Bernard in Kostecki Michel: The Political Economy of the World Trading System: From GATT to WTO. Oxford: Oxford University Press, 1996. 301 str.
9. Implications of the Uruguay Round Agreements for Asian and Pacific Region. New York: United Nations, 1995. 277 str.
10. Kumar Andrej: Mednarodna ekonomika. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 258 str.
11. McGovern Edmond: International Trade Regulation. Exeter: Globefield Press, 1995. 1.zv. (loč.pag.).
12. Overbeek Johannes: Free Trade versus Protectionism. Cheltenham, Northampton: E. Elgar, cop., 1999. 646 str.
13. Oxley Alan: The Challenge of Free Trade. New York: Harvester Wheatsheaf, 1990. 254 str.
14. Sampson P. Gary, Snape H. Richard: Identifying Issues in Trade in Services, The World Economy, Amsterdam, 8 (1985), 2. str.171-181.
15. Sapir Andre in Lutz Ernst: Trade in Services: Economic Determinants and Development – Related Issues. World Bank Staff Working Paper No. 480. Washington: World Bank, 1981. 38 str.
16. Schott J. Jeffrey: Completing the Uruguay Round: A Result – Oriented Approach to the GATT Trade Negotiations. Washington: Institute for International Economics, 1990. 224 str.
17. Special Study No. 6: Market Access: Unfinished Business: Post-Uruguay Round Inventory and Issues, World Trade organization, 2000, 141.str.
[URL: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/spec_e.htm#no], 25. 5. 2001.
18. Stare Metka: Tokovi mednarodne menjave proizvodnih storitev in njihov razvojni pomen. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 193 str.

19. Stern R. In Hoekman B.: Negotiation on Services. *The World Economy* 10(1), Marec 1987.
20. *The Multilateral Trading System: Analysis and Option for Change*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1993. 564 str.
21. *The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations: The Legal Texts*. Geneva: World Trade Organization, 1995. 588 str.
22. *Trading into the Future*. Geneva: World Trade Organization, 1995. 70 str.
23. Trošt Ferdinand: Zunanjetrgovinska politika. Splošni del. Zapiski predavanj. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, april 1993. 339 str.
24. Zupančič Samo: Vpliv liberalizacije trgovine s prevoznimi storitvami na vključevanje Slovenije v evropske gospodarske povezave. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998. 272 str.
25. Webster Allan, Dunning John H.: *Structural Change in the World Economy*. London: Routledge, 1990. 244 str.
26. Weisman Ethan: *Trade in Services and Imperfect Competition: Application to International Aviation*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1990. 193 str.

VIRI

1. A Review of Statistics on Trade Flows in services: S/C/W27. Council for Trade in Services: World Trade Organization, 10. november 1997. 63 str.
[URL: http://docsonline.wto.org/gen_search.asp], 22. 5. 2001.
2. Agreement Establishing World Trade Organization. World Trade Agreement 1994.
3. Annual Report 1997. Geneva: World Trade Organization, 1997. 185 str.
4. Annual Report 1998. Geneva: World Trade Organization, 1998. 172 str.
5. Annual Report 1999. Geneva: World Trade Organization, 1999. 159 str.
6. Annual Report 2000. Geneva: World Trade Organization, 2000. 117 str.
7. Annual Report 2001. Geneva: World Trade Organization, 2001. 151 str.
8. Balance of Payment Manual, International Monetary Fund, 1994.
9. Final Act Embodying the Results of the Uruguay Round of the Multilateral Trade Negotiations, World Trade Agreement 1994.
10. General Agreement on Tariffs and Trade, Punta del Este Declaration, Ministerial Declaration of 20 September 1986.
11. General Agreement on Trade in Services and Annexes, World Trade Agreement 1994.
12. International Trade 90–91. Geneva: General Agreement on Tariffs and Trade, 1992, 115 str.
13. International Trade 1995. Geneva: World Trade Organization, 176 str.
14. International Trade Statistics 2000. Geneva: World Trade Organization, 2000. 215 str.
15. Overview of World Trade in 1996 and the Outlook for 1997. WTO Focus: Geneva, April 1997, No. 18, str. 2–3.
16. Recent Developments in Service Trade – Overview and Assessment: S/C/W/94. Council for Trade in Services: World Trade Organization, 9. februar 1999. 37 str.
[URL: http://docsonline.wto.org/gen_search.asp], 22. 5. 2001.
17. Services Sectoral Classification List. Geneva: GATT Secretariat, Group of Negotiations on Services, MTN.GNS/W/120.
18. Survey of Current Business. Washington: Bureau of Economic Analysis, oktober 1998. str. 61–116.
19. Survey of Current Business. Washington: Bureau of Economic Analysis, oktober 1999. str. 48–95.
20. Survey of Current Business. Washington: Bureau of Economic Analysis, oktober 2000. str. 119–161.
21. The Developmental Impact of Trade Liberalization Under GATS. World Trade Organization, 7. junij 1999. Job No.2748/Rev.1. 8 str.
[URL: http://www.wto.org/english/tratop_e/serv-e/sanaly-e.htm], 10. 6. 2001.
22. The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT-1947), Preamble.
23. The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations. Market Access for Goods and Services: Overview of the Results. GATT Secretariat, Geneva, november 1994. [URL: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm], 23. 7. 2001

PRILOGA

Tabela 1: Število storitvenih dejavnosti, ki jih pokrivajo obveze držav članic WTO, februar 1999

Obvezane dejavnosti	Število držav članic	WTO države
≤20	44	Angola, Bahrain, Barbados, Benin, Botswana, Burkina Faso, Cameroon, Central African Republic, Chad, Congo, Congo (Republic), Costa Rica, Cyprus, Fiji, Gabon, Guinea, Guinea-Bissau, Guyana, Haiti, Honduras, Madagascar, Malawi, Maldives, Mali, Malta, Mauritania, Mauritius, Mozambique, Myanmar, Namibia, Niger, Paraguay, Rwanda, St. Kitts & Nevis, St. Lucia, St. Vincent & Grenadines, Solomon Islands, Sri Lanka, Suriname, Swaziland, Tanzania, Togo, Uganda, Zambia
21–40	23	Bangladesh, Bolivia, Brunei Darussalam, Burundi, Côte d'Ivoire, Djibouti, Dominica, El Salvador, Ghana, Grenada, Guatemala, Kenya, Macau, Mongolia, Nigeria, Papua New Guinea, Peru, Qatar, Senegal, Sierra Leone, Tunisia, Uruguay, Zimbabwe
41–60	10	Antigua & Barbuda, Belize, Cuba, India, Morocco, Netherlands Antilles, Nicaragua, Pakistan, Trinidad & Tobago, United Arab Emirates
61–80	12	Brazil, Ecuador, Egypt, Hong Kong (China), Israel, Jamaica, Kuwait, Liechtenstein, Poland, Romania, Singapore, Venezuela
81–100	12	Argentina, Chile, Czech Republic Dominican Republic, Indonesia, Lesotho, New Zealand, Panama, Slovak Republic, Slovenia, South Africa, Turkey
101–120	7	Australia, Bulgaria, Gambia, Canada, Philippines, Switzerland, Thailand
≥121	10	EC (15), Iceland, Japan, Columbia, Korea (Rep. of), Malaysia, Mexico, Norway, Hungary, USA

Vir: Recent Developments in Services Trade – Overview and Assessment, 1999, str. 11.

Tabela 2: Horizontalne obveze za poslovno prisotnost

Dostop do trgov	Število seznamov	Nacionalna obravnava	Število seznamov
Skupaj	87	Skupaj	87
Brez obvez	1	Brez obvez	1
Polne obveze	31	Polne obveze	18
Omejitve	55	Omejitve	68
Dovoljena oblika prisotnosti	25	Davki	11
Zgornja meja deleža tujega lastništva	20	Dostop do nadomestil	28
Drugo	10	Nakup nepremičnin	41

Vir: Market Access for Goods and Services: Overview of the Results, november 1994, str. 50.

Tabela 3: Horizontalne obveze za prisotnost fizičnih oseb

Dostop do trgov	Število seznamov	Nacionalna obravnava	Število seznamov
Skupaj	87	Skupaj	87
Brez obvez	0	Brez obvez	2
Polne obveze	0	Polne obveze	50
Obveze za gibanje med podjetji:	70	Z omejitvami glede:	35
Samo za vodilno osebje	66	Davkov	6
Kvote	14	Dostopa do nadomestil	23
Drugo	11	Nakupa nepremičnin	8
		Drugo	2

Vir: Market Access for Goods and Services: Overview of the Results, november 1994, str. 51.

Tabela 4: Pregled "globine" obvez po dejavnostih (kot % v vsaki dejavnosti)

Dejavnost	Čezmejna oskrba			Potrošnja v tujini			Poslovna prisotnost			Gibanje fizičnih oseb		
	Nič	Omejitve	Brez obvez	Nič	Omejitve	Brez obvez	Nič	Omejitve	Brez obvez	Nič	Omejitve	Brez obvez
Poslovne s.	72	3	25	88	1	11	86	11	4	86	8	7
Komunikacijske	73	10	16	84	2	14	73	20	7	89	2	10
Gradbene s.	17	1	82	83	0	17	80	15	5	91	6	3
Distribucijske	69	3	28	93	0	7	87	12	1	92	5	3
Izobraževalne s.	81	9	10	92	3	6	77	18	5	90	6	5
Okolje	20	0	80	96	0	4	96	4	0	94	4	2
Finančne s.	51	19	30	57	17	26	39	56	5	75	15	10
Zdravstvene s.	20	0	80	89	2	9	76	16	8	89	6	6
Turizem	51	4	45	88	1	11	78	17	5	82	8	10
Rekreacijske s.	68	0	31	94	1	5	86	9	5	89	5	6
Transportne s.	48	3	49	94	0	5	74	13	13	91	3	6

Vir: Market Access for Goods and Services: Overview of the Results, november 1994, str. 52.

Tabela 5: Število držav, ki sporočajo podatke o mednarodni trgovini po posameznih storitvenih dejavnostih, v obdobju 1994–1997

Storitvena dejavnost	Izvoz				Uvoz			
	1994	1995	1996	1997	1994	1995	1996	1997
Vse komercialne storitve	154	142	128	110	155	143	128	110
Transport	149	138	124	107	154	142	127	110
Pomorski transport	52	58	57	54	58	63	62	59
Letalski transport	61	64	62	58	59	62	61	57
Ostali transport	48	51	48	46	45	46	41	40
Potovanja	148	138	124	108	151	139	125	109
Poslovna potovanja	33	35	36	36	43	47	47	45
Osebna potovanja	48	57	54	48	57	64	64	58
Komunikacijske storitve	76	86	81	73	75	83	81	74
Gradbene storitve	39	45	42	48	45	50	52	54
Zavarovalniške storitve	111	103	97	83	141	128	112	96
Finančne storitve	45	48	49	51	51	54	57	55
Računalniške in informacijske storitve	26	32	38	43	28	35	40	41
Licenčnine	62	60	55	54	84	82	77	68
Druge poslovne storitve	145	135	119	104	151	142	127	109
Osebne, kulturne in rekreacijske storitve	29	31	35	39	37	40	43	44

Vir: Recent Developments in Services Trade – Overview and Assessment, 1999, str. 19.

Tabela 6: Vrednost (v mia dolarjev) in stopnje rasti (v %) svetovnega izvoza blaga, komercialnih storitev in celotnega svetovnega izvoza za obdobje 1989–2000

Leto	IZVOZ			STOPNJE RASTI		
	BLAGO	STORITVE	SKUPAJ	BLAGO	STORITVE	SKUPAJ
1989	3085	705	3790	-	-	-
1990	3435	849	4284	11,4	20,4	13,0
1991	3504	898	4402	2,0	58	2,8
1992	3742	1010	4752	6,8	12,5	8,0
1993	3734	1016	4750	-0,2	0,6	-0,04
1994	4215	1099	5314	12,9	8,2	11,9
1995	4920	1170	6090	16,7	6,5	14,6
1996	5115	1260	6375	4,0	7,7	4,7
1997	5300	1310	6610	3,6	4,0	3,7
1998	5270	1320	6590	-0,6	0,8	-0,3
1999	5460	1340	6800	3,6	1,5	3,2
2000	6180	1415	7595	13,2	5,6	11,7

Vir: International Trade 1995, 1995, str. 138 in 144; International Trade 90–91, 1992, str. 83 in 90; Overview of World Trade in 1996 and the Outlook for 1997, 1997, str. 2; Annual Report 1997, 1997, str. 14 in 17; Annual Report 1998, 1998, str. 13 in 16; Annual Report 1999, 1999, str. 10 in 12; Annual Report 2000, str. 10 in 11; Annual Report 2001, 2001, str. 12 in 15; Lastni izračuni.

Tabela 7: Rast vrednosti svetovnega izvoza komercialnih storitev (v %), po kategorijah, v obdobju 1990–1998

	VREDNOST (v mia \$)	LETNA SPREMEMBA (v %)			
	1998	1990-1998	1996	1997	1998
Vse komercialne storitve	1320	7	7	4	0
Transport	310	4	2	2	-2
Potovanja	430	6	8	0	0
Druge komercialne storitve	580	9	9	8	1

Vir: Annual Report 1999, 1999, str. 12.

Tabela 8: Vrednost svetovnega izvoza transportnih in potovalnih storitev in ostalih komercialnih storitev (v mia dolarjev) in njihov delež v izvozu celotnih komercialnih storitev (v %), v obdobju 1992–1999

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Transport	243	243	265	299	306	313	308	310
Delež	26	26	26	25	24	24	23	23
Potovanja	317	320	348	399	429	430	432	442
Delež	34,4	34,1	33,6	33,6	33,8	32,6	32,5	32,8
Ostale komercialne storitve	361	376	422	489	535	579	591	597
Delež	39,2	40,0	40,8	41,2	42,1	43,8	44,4	44,2

Vir: International trade statistics 2000, WTO 2000, str. 155, 157 in 159.

Tabela 9: Vrednost svetovnega izvoza komercialnih storitev (v mia dolarjev) in stopnje rasti (v %), po regijah, v obdobju 1996–2000

Regija	IZVOZ					STOPNJE RASTI						
	1996	1997	1998	1999	2000	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1990-2000
Svet	1260	1310	1320	1340	1415	14,0	5,0	4,0	0,8	1,5	5,6	6,0
Severna Amerika	225	259	270	284	311	8,0	7,0	15,1	4,2	5,2	9,5	7,0
ZDA	...	...	240	252	274	...	...	-	-	5,0	8,7	8,0
Latinska Amerika	47	51	53	54	60	8,0	8,0	8,5	3,9	1,9	11,1	7,0
Zahodna Evropa	603	598	636	630	629	14,0	3,0	-0,8	6,4	-0,9	-0,2	4,0
EU	538	531	564	565	560	14,0	3,0	-1,3	6,2	0,2	-0,9	4,0
Afrika	25	28	27	...	30	10,0	...	12,0	-3,6	-	-	5,0
Azija	286	298	255	267	304	19,0	8,0	4,2	-14,4	4,7	13,9	9,0
Japonska	66	68	62	60	68	13,0	4,0	3,0	-8,8	-3,2	13,3	5,0
Kitajska, Hong Kong	39	37	34	35	30	16,0	9,0	-5,1	-8,1	2,9	-14,3	18,0

... ni podatka - izračun ni mogoč

Vir: Annual Report 1997, 1997, str. 17; Annual Report 1998, 1998, str. 16; Annual Report 1999, 1999, str. 12; Annual Report 2000, 2000, str. 11; Annual Report 2001, 2001, str. 15; Lastni izračuni.

Tabela 10: Vrednost svetovnega uvoza komercialnih storitev (v mia dolarjev) in stopnje rasti (v %), po regijah, v obdobju 1996–2000

Regija	UVOZ					STOPNJE RASTI						
	1996	1997	1998	1999	2000	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1990-2000
Svet	1265	1295	1305	1335	1400	15,0	5,0	2,4	0,7	2,3	4,9	6,0
Severna Amerika	167	186	201	219	241	7,0	6,0	11,4	8,1	9,0	10,1	7,0
ZDA	...	...	166	182	199	...	...	-	-	9,6	9,3	7,0
Latinska Amerika	57	66	69	60	72	3,0	10,0	15,8	4,6	-13,0	20,0	8,0
Zahodna Evropa	573	557	593	600	601	16,0	2,0	-2,8	6,5	1,2	0,16	4,0
EU	530	516	547	555	556	16,0	3,0	-2,6	6,0	1,5	0,2	5,0
Afrika	35	39	38	...	38	6,0	...	11,4	-2,6	-	-	4,0
Azija	354	356	320	337	359	21,0	8,0	0,6	-10,1	5,3	6,5	7,0
Japonska	129	122	111	114	115	15,0	6,0	-5,4	-9,0	2,7	0,9	3,0
Kitajska, Hong Kong	22	23	23	22	35	15,0	4,0	4,5	0	-4,3	59,0	24,0

... ni podatka - izračun ni mogoč

Vir: Annual Report 1997, 1997, str. 17; Annual Report 1998, 1998, str. 16; Annual Report 1999, 1999, str. 12; Annual Report 2000, 2000, str. 11; Annual Report 2001, 2001, str. 15; Lastni izračuni.

Tabela 11: Vodilni izvozniki in uvozniki komercialnih storitev v letu 1997

Rang		Izvozniki			Rang		Uvozniki		
		Vrednost (v mia \$)	Delež	Stopnja rasti (v %) 1996/97			Vrednost (v mia \$)	Delež	Stopnja rasti (v %) 1996/97
1	ZDA	229.9	17.5	7	1	ZDA	150.1	11.6	7
2	Velika Britanija	85.5	6.5	12	2	Japonska	122.1	9.4	-5
3	Francija	80.3	6.1	-3	3	Nemčija	120.1	9.3	-5
4	Nemčija	75.4	5.7	-4	4	Italija	70.1	5.4	5
5	Italija	71.7	5.5	4	5	Velika Britanija	68.6	5.3	9
6	Japonska	68.1	5.2	3	6	Francija	62.1	4.8	-5
7	Nizozemska	48.5	3.7	-1	7	Nizozemska	43.8	3.4	-2
8	Španija	43.6	3.3	-1	8	Kanada	35.9	2.8	1
9	Hong Kong, Kitajska	37.3	2.8	0	9	Belgija-Luksemburg	32.1	2.5	-3
10	Belgija-Luksemburg	34.0	2.6	-2	10	Kitajska	30.1	2.3	34
11	Singapur	30.4	2.3	2	11	Republika Koreja	29.0	2.2	0
12	Kanada	29.3	2.2	2	12	Avstrija	27.4	2.1	-10
13	Avstrija ^a	28.5	2.2	...	13	Španija	24.3	1.9	1
14	Švica	25.6	2.0	-2	14	Tajvan, Kitajska	24.1	1.9	2
15	Republika Koreja	25.4	1.9	12	15	Hong Kong, Kitajska	22.7	1.8	6
16	Kitajska	24.5	1.9	19	16	Švedska	19.5	1.5	4
17	Turčija	19.2	1.5	49	17	Singapur	19.4	1.5	1
18	Avstralija	18.2	1.4	1	18	Brazilija	19.0	1.5	36
19	Švedska	17.6	1.3	5	19	Rusija	18.7	1.4	0
20	Tajvan, Kitajska	17.0	1.3	5	20	Avstralija	18.2	1.4	0
21	Danska ^a	16.5	1.3	...	21	Tajska	17.2	1.3	-11
22	Tajska	15.8	1.2	-5	22	Malezija	16.8	1.3	0
23	Filipini	15.1	1.2	17	23	Indonezija	16.1	1.2	9
24	Malezija	14.5	1.1	4	24	Irska	15.0	1.2	12
25	Norveška	14.3	1.1	2	25	Danska ^a	14.7	1.1	...
26	Rusija	13.5	1.0	4	26	Norveška	14.5	1.1	8
27	Mehika	11.2	0.9	5	27	Švica	14.1	1.1	-8
28	Poljska ^a	10.1	0.8	...	28	Filipini	14.1	1.1	50
29	Egipt	9.7	0.7	6	29	Savdska Arabija	13.9	1.1	11
30	Grčija ^a	9.4	0.7	...	30	Mehika	11.5	0.9	16
31	Indija ^a	8.8	0.7	...	31	Indija ^a	11.0	0.9	...
32	Israel	8.3	0.6	5	32	Izrael	10.9	0.8	5
33	Brazilija	7.9	0.6	37	33	Turčija	8.1	0.6	34
34	Portugalska	7.5	0.6	-8	34	Finska	8.1	0.6	-6
35	Češka	7.0	0.5	-13	35	Egipt	7.2	0.6	52
36	Finska	6.8	0.5	-6	36	Poljska ^a	6.5	0.5	...
37	Indonezija	6.8	0.5	5	37	Portugalska	6.1	0.5	-6
38	Irska	6.0	0.5	8	38	Južna Afrika	6.0	0.5	4
39	Ukrajina	4.9	0.4	3	39	Argentina	6.0	0.5	12
40	Južna Afrika	4.9	0.4	11	40	Češka	5.3	0.4	-14
	Skupaj	1204.2	91.8	3		Skupaj	1175.2	90.7	2
	Svet	1310.0	100.0	3		Svet	1295.0	100.0	2

a Ocena sekretariata

... Ni na voljo

Vir: Recent Developments in Services Trade – Overview and Assessment, 1999, str.23

Tabela 12: Delež največjih petih in največjih desetih izvoznikov in uvoznikov komercialnih storitev v letu 1997

Storitvena dejavnost	IZVOZNIKI			UVOZNIKI		
	5 največjih (v %)	10 največjih (v %)	Število držav, ki sporočajo	5 največjih (v %)	10 največjih (v %)	Število držav, ki sporočajo
Komercialne storitve	43	61	113	42	58	113
Transport	41	63	110	41	58	112
Potovanja	46	61	111	46	61	112
Komunikacijske storitve	43	64	76	61	77	77
Gradbene storitve	63	89	50	67	85	56
Zavarovalniške storitve	56	75	86	45	61	99
Finančne storitve	75	91	54	65	82	57
Računalniške in informacijske storitve	64	94	45	66	90	43
Licenčnine	88	96	56	60	80	70
Druge poslovne storitve	38	60	107	37	54	112
Osebne, kulturne in rekreacijske storitve	76	91	40	63	87	45

Vir: Recent Developments in Services Trade – Overview and Assessment, 1999, str. 24.

Tabela 13: Trgovina s komercialnimi storitvami ZDA v obdobju 1986–1999

Leto	čezmejna trgovina		prodaja podjetij	
	izvoz	uvoz	MOFAs	MOUSAs
1986	77,5	64,7	60,5	...
1987	87,0	73,9	72,3	62,6
1988	101,0	81,0	83,8	73,2
1989	117,9	85,3	99,2	94,2
1991	137,2	98,2	121,3	109,2
1991	152,4	99,9	131,6	119,5
1992	163,7	100,4	140,6	128,0
1993	171,6	107,9	142,6	134,7
1994	187,4	119,1	159,1	145,4
1995	203,8	128,8	190,1	149,7
1996	222,6	137,1	223,2	168,4
1997	239,4	152,0	255,3	223,1
1998	244,1	167,6	309,0	255,1
1999	254,7	174,8	...	...

... ni podatka

Vir: Survey of Current Business, okt. 2000, str. 119.

Tabela 14: Prihodek, dodana vrednost (v mio dolarjev) in število zaposlenih (v 1000) v podjetjih v tuji lasti, ki prodajajo storitve v izbranih državah in njihov delež v glede na vsa podjetja, ki prodajajo storitve v izbranih državah

Država	ZDA			Francija			Češka			Finska		
	1992			1996			1995			1995		
Leto	Vsa podjetja	Tuja podjetja	Delež (v %)	Vsa podjetja	Tuja podjetja	Delež (v %)	Vsa podjetja	Tuja podjetja	Delež (v %)	Vsa podjetja	Tuja podjetja	Delež (v %)
Prihodek	9.373.724	804.503	8,6	1.403.696	127.498	9,1	37.010	3.810	10,3	117.622	13549	11,5
Dodana vrednost	5.308.100	133.299	2,5	290.161	21.067	7,3	16.732	1.563	9,3	33.738	2.753	8,2
Število zaposlenih	63.674	2.331	3,7	6.484	331,5	5,1	1.762	80,0	4,5	589	36,4	6,2

Vir: : Recent Developments in Services Trade – Overview and Assessment, 1999, str. 34, 35 in 36.

Tabela 15: Vrednost izvoza komercialnih storitev ZDA in prodaje storitev podjetij v lasti oseb ali podjetij iz ZDA tujim osebam (v mio dolarjev), za izbrane dejavnosti, v obdobju 1994–1998

	1994		1995		1996		1997		1998	
	BOP	MOFAs	BOP	MOFAs	BOP	MOFAs	BOP	MOFAs	BOP	MOFAs
Transport	42.944	8.740	44.990	10.002	46.496	10.621	47.894	11.073	45.702	11.860
Zavarovalništvo	4.944	30.941	1.296	38.630	2.168	41.000	2.473	45.486	2.180	46.288
Komunikacije	2.871	...	3.228	3.200	3.301	6.351	3.916	8.344	5.538	14.947
Oglaševanje	489	...	425	4.860	543	5.048	607	5.152	488	6.491
Računalniške storitve	3.873	16.714	1.340	...	1.617	28.862	2.011	32.040	1.922	45.780

... ni podatka

Vir: A Review of Statistics on Trade Flows in Services, 1997, str. 20–23;
Survey of Current Business, okt. 1998, str. 115; okt. 1999, str. 93; okt. 2000, str. 130 in 159;
Lastni izračuni.

Tabela 16: Vrednost uvoza komercialnih storitev ZDA in prodaje storitev podjetij v tuji lasti, v ZDA državljanom ZDA (v mio dolarjev), za izbrane dejavnosti, v obdobju 1994–1998

	1994		1995		1996		1997		1998	
	BOP	MOUSAs	BOP	MOUSAs	BOP	MOUSAs	BOP	MOUSAs	BOP	MOUSAs
Transport	40.868	9.551	41.697	9.858	43.212	12.114	47.097	13.684	50.334	15.821
Zavarovalništvo	13.861	48.666	5.360	51.562	3.885	56.820	5.873	58.958	9.080	62.894
Komunikacije	6.924	1.057	7.305	876	8290	5.975	8.346	9.383	7.687	14.164
Oglaševanje	725	3.135	833	3.023	971	3.652	773	...	886	...
Računalniške storitve	385	2.944	126	3.864	276	4.660	276	2.722	399	2.999

... ni na voljo

Vir: A Review of Statistics on Trade Flows in Services, 1997, str. 20–23;
Survey of Current Business, okt. 1998, str. 116; okt. 1999, str. 94 in 95; okt. 2000, str. 131, 160 in 161;
Lastni izračuni.